

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра міжнародних економічних відносин та іноземних мов

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВтаІМ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

на тему
«СВІТОВІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ФАКТОР
РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА»

Виконав здобувач вищої освіти
4 курсу, групи МЕВ-22
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»

спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Штукун В. В.

« ____ » _____ 2026 р.

Керівник роботи:

к.е.н., доцент

_____ Дар'я НАСИПАЙКО

« ____ » _____ 2026 р.

Рецензент _____

Центральноукраїнський національний технічний університет
 Факультет економічний
 Кафедра Міжнародних економічних відносин та іноземних мов
 Рівень вищої освіти Бакалавр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 «_____» _____ 2026 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
 ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Штукун Вікторія Вячеславівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Світові інтеграційні процеси як фактор розвитку світового господарства

2. Керівник роботи

Насипайко Дар'я Сергіївна, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи

Метою роботи є дослідження теоретичних і методологічних основ для формування механізму сталого розвитку економік в умовах поглибленої міжнародної інтеграції та глобалізації світової економіки.

Завдання: узагальнити теоретичні і методологічні підходи, що обґрунтовують цілі процесів інтеграції в умовах глобалізації та їх взаємозв'язок; вивчити сутність сталого розвитку світової економіки та основних інститутів економічної стійкості в контексті процесів інтеграції; обґрунтувати механізми сталого розвитку світової економіки через міжнародну економічну інтеграцію; дослідити вплив науково-технічної інтеграції і кооперації виробництва на сталий розвиток; розробити пропозиції по забезпеченню економічної стійкості держав у межах інтеграційного розвитку; обґрунтувати необхідність розробки механізму узгодження інтересів України для сталого економічного розвитку.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	доцент Насипайко Д.С.		
Розділ 2	доцент Насипайко Д.С.		
Розділ 3	доцент Насипайко Д.С.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	02.02.2026-13.02.2026	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	16.02.2026-06.03.2026	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	09.03.2026-10.04.2026	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	13.04.2025-08.05.2026	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	11.05.2026-17.05.2026	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	18.05.2026-31.05.2026	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.06.2026-07.06.2026	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	08.06.2026-11.06.2026	
9	Перевірка на плагіат	12.06.2026-16.06.2026	
10	Отримання відгуку наукового керівника	17.06.2026-21.06.2026	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	22.06.2026-25.06.2026	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

« ____ » _____ 2026 року

Підпис керівника

(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« ____ » _____ 2026 року

Підпис здобувача

АНОТАЦІЯ

Штукун В. Світові інтеграційні процеси як фактор розвитку світового господарства. – Кваліфікаційна робота за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» освітньо-професійної програми «Міжнародні економічні відносини». – Центральноукраїнський національний технічний університет Міністерства освіти і науки України. – Кропивницький, 2026.

У першому розділі розглянуто теоретичні концепції міжнародної економічної інтеграції, теоретичні підходи до вивчення світової економіки та міжнародної економічної інтеграції, а також наведено огляд класифікацій інтеграційних об'єднань у глобальній економіці.

У другому розділі досліджено особливості діяльності основних міжнародних інтеграційних угруповань, здійснено огляд сучасного стану політичної інтеграції та процесів регіоналізації.

У третьому розділі оцінено передумови інтеграційних процесів в Україні та визначено напрями і форми подальшої економічної інтеграції України.

Ключові слова: інтеграція, інтеграційні процеси, міжнародна економічна інтеграція, світове господарство, світова економіка, глобальна економіка, інтеграційне об'єднання.

ABSTRACT

Shtukun, V. Global Integration Processes as a Factor in the Development of the World Economy. – Qualification thesis for the first (bachelor's) level of higher education in specialty 292 "International Economic Relations" within the educational-professional program "International Economic Relations". – Central Ukrainian National Technical University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kropyvnytskyi, 2026.

The first chapter examines the theoretical concepts of international economic integration, theoretical approaches to the study of the world economy and international economic integration, and also provides an overview of the classifications of integration associations in the global economy.

The second chapter examines the features of the activities of the main international integration groups, reviews the current state of political integration and regionalization processes.

The third chapter assesses the prerequisites of integration processes in Ukraine and identifies the directions and forms of further economic integration of Ukraine.

Keywords: integration, integration processes, international economic integration, world economy, world economy, global economy, integration association.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	 8
1.1. Теоретичні концепції міжнародної економічної інтеграції	8
1.2. Світова економіка та міжнародна економічна інтеграція	13
1.3. Класифікація інтеграційних об'єднань у глобальній економіці	18
Висновки до розділу 1	23
 РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ	 25
2.1. Основні міжнародні інтеграційні угруповання	25
2.2. Аналіз політичної інтеграції	30
2.3. Особливості сучасного процесу регіоналізації	37
Висновки до розділу 2	42
 РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	 44
3.1. Передумови інтеграційних процесів в Україні	44
3.2. Напрями та форми подальшої економічної інтеграції України	49
Висновки до розділу 3	54
 ВИСНОВКИ	 56
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	 59

ВСТУП

Актуальність теми. Для забезпечення стійкого економічного розвитку держав важливим є злагоджений взаємозв'язок політичних, соціально-економічних, культурних та національних інтересів держав, що беруть участь у процесах інтеграції. Саме через ці розбіжності країни вступають у соціально-економічні зв'язки, що зумовлює їх зацікавленість у взаємодії для задоволення спільних потреб і використання науково-технічних та виробничих можливостей, що є основою для стійкого розвитку їх економік.

Міжнародні об'єднання, фінансові та валютні ринки, торгово-економічні блоки все більше впливають на формування світової економіки. Це зумовлює необхідність узгодження цілей держав-учасниць інтеграційних процесів, а сучасні реалії вимагають нових трактувань стійкого розвитку національних економік в умовах глобалізації.

Аспекти сутності та змісту інтеграції досліджували такі відомі вчені, як М. Аллє, М. Арах, Г. Кремер, К. Мейєр, В. Репке, С. Рольф, Я. Тимберген, Р. Шарвен та інші. У їхніх працях розглядаються різноманітні теоретичні та методологічні питання розвитку міжнародних інтеграційних процесів в умовах глобалізації, але вивчення системних аспектів сталого розвитку національних економік через економічну інтеграцію залишаються ще недостатньо висвітленими.

Метою роботи є дослідження теоретичних і методологічних основ для формування механізму сталого розвитку економік в умовах поглибленої міжнародної інтеграції та глобалізації світової економіки.

Виходячи з поставленої мети, в роботі були вирішені такі *завдання*:

- узагальнити теоретичні і методологічні підходи, що обґрунтовують цілі процесів інтеграції в умовах глобалізації та їх взаємозв'язок;
- вивчити сутність сталого розвитку світової економіки та основних інститутів економічної стійкості в контексті процесів інтеграції;

- обґрунтувати механізми сталого розвитку світової економіки через міжнародну економічну інтеграцію;
- дослідити вплив науково-технічної інтеграції і кооперації виробництва на сталий розвиток;
- розробити пропозиції по забезпеченню економічної стійкості держав у межах інтеграційного розвитку;
- обґрунтувати необхідність розробки механізму узгодження інтересів України для сталого економічного розвитку.

Об'єктом дослідження є регіональні та міжнародні процеси інтеграції в контексті забезпечення сталого розвитку міжнародної економіки.

Предметом дослідження є міжнародна економічна інтеграція як фактор сталого розвитку глобальної економіки.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження – у поглибленні теоретико-методологічних положень та наданні методичних рекомендацій для розробки організаційно-економічного механізму сталого розвитку економіки в умовах економічної інтеграції.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 63 сторінках, її положення проілюстровані 5 таблицями та 4 рисунками. Список використаних джерел налічує 47 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Теоретичні концепції міжнародної економічної інтеграції

Інтеграція й глобалізація є основними напрямками розвитку сучасної міжнародної економіки. Міжнародна інтеграція є специфічним явищем міжнародних відносин, яке розпочалося в середині ХХ століття, і сьогодні наявна достатня теоретична і практична база в даній сфері. До кінця ХХ сторіччя збільшення економічної взаємозалежності національних економік створило умови для глобалізації і глибшої інтеграції. Ці процеси є частинами явища інтернаціоналізації світової економіки, основою якого є міжнародний поділ праці (МПП), що сформував світову економіку як єдину систему. Міжнародний поділ праці – історичний базис розвитку міжнародних процесів інтеграції, що створили «світове інтеграційне поле».

Проблема у використанні терміна «економічна інтеграція» полягає в тому, що його часто підміняють поняттям глобалізації. Деякі дослідники розглядають «глобалізацію» та «інтеграцію» як синоніми або ж трактують глобалізацію як наслідок розвитку й розширення інтеграційних економічних процесів у світовому господарстві. Зокрема, навіть фахівці МВФ визначають глобалізацію як процес швидкого об'єднання економік у глобальному масштабі через торгівлю, фінансові потоки, обмін технологіями, інформаційні мережі та міжкультурні зв'язки. У широкому розумінні глобалізація є сучасною формою міжнародних відносин, що характеризується зростанням взаємозалежності країн в політичному, економічному та культурному аспектах майже по всій планеті [1, с.19]. Натомість економічна інтеграція означає зближення національних економік окремих держав. Співвідношення цих понять можна наочно подати графічно (рис.1.1).

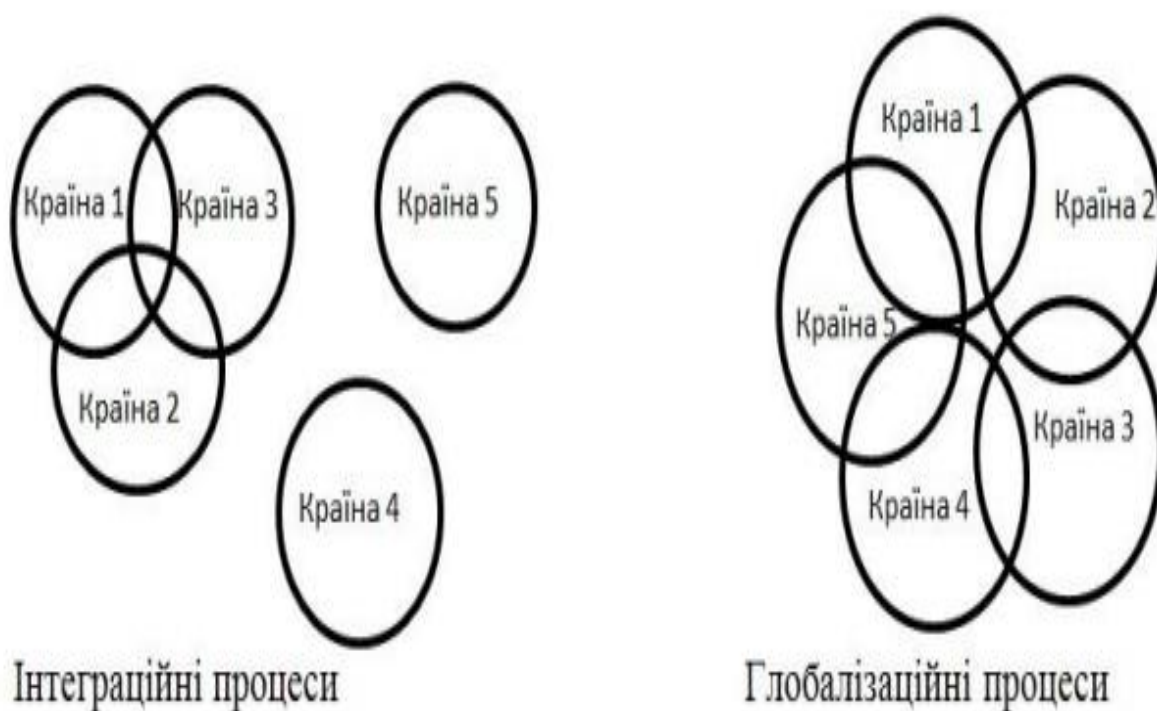

Рис. 1.1. Розмежування понять «економічна інтеграція» та «глобалізація» [1, с. 20].

Міжнародну економічну інтеграцію визначають як високий рівень інтернаціоналізації виробництва, що формується завдяки розвитку глибоких зв'язків і поділу праці між національними економіками, а також поступовому зближенню й поєднанню відтворювальних структур різних країн. Вона передбачає вільний рух товарів, капіталу та робочої сили між державами-учасниками. Інтеграція має характерні риси, які відокремлюють її від інших форм економічного співробітництва між країнами [2, с. 165].

Нове співвідношення кількісних і якісних характеристик інтеграційних процесів стимулювало розвиток теорії економічної інтеграції. Серед вітчизняних та міжнародних науковців немає спільної думки щодо сутності й цілей інтеграції. Розвиток загальносвітових і регіональних процесів інтеграції не є одноманітним, а їх характеристики варіюються за часом і критеріями розвитку. Принципи економічної вигоди є основоположними при вступі країн в інтеграційні блоки. Враховуючи це, слід визначити суть і зміст інтеграції як об'єднання національних економік в єдиний економічний блок для підвищення ефективності господарювання, мобільності факторів

виробництва, використання конкурентних переваг, оптимізації ресурсів і гармонізації економічної політики.

В останні роки відбувається зростання регіональних інтеграційних процесів в міжнародних відносинах, які є новою формою міждержавної співпраці, що характеризується тенденцією до створення міждержавних і наднаціональних структур. Ці процеси є відображенням формування все більш взаємопов'язаної світової економіки, що в окремих сферах набуває глобальних масштабів.

Міжнародні інтеграційні організації грають велику роль в сучасному світі, стимулюючи співпрацю між державами та регіонами. Вони здійснюють значний вплив на політичний, економічний і соціокультурний розвиток країн-учасниць [2, с. 166].

Міжурядові об'єднання, «віртуальні» валютні, фінансові та фондові ринки, а також торгово-економічні блоки все більше впливають на формування світової економіки. Логіка міжнародних інтеграційних процесів виглядає таким чином: від вільного руху товарів та послуг до вільного руху робочої сили.

Держави, які беруть участь у інтеграційних угрупованнях, здобувають основну перевагу у вигляді більш широкого використання можливостей взаємовигідних економічних зв'язків, що сприяє зростанню виробництва ВВП і підвищенню ефективності його використання, що є необхідною умовою для сталого економічного зростання.

Враховуючи це, у міжнародній економіці можна виділити дві головні тенденції. По-перше, спостерігається посилення факторів, які спричиняють формування глобальної цілісності, зокрема процесу глобалізації, викликаного розвитком економічних відносин між державами, лібералізацією торгівлі, створенням сучасних комунікаційних та інформаційних систем, а також світових технічних стандартів. По-друге, найбільш інтенсивно за всю історію відбувається зближення економік і співпраця держав на регіональному рівні, що спричиняє формування великих

регіональних інтеграційних структур, які прагнуть формування відносно незалежних осередків в міжнародній економіці.

Реалізація національних стратегій сталого розвитку на практиці, впровадження спільних проєктів і ухвалення взаємних зобов'язань передбачають передачу суверенітету рядом держав до та міжнародних організацій та інтеграційних інститутів, які відповідають за регулювання торгових, кредитних та платіжних відносин [8, с. 30].

Не дивлячись на те, що цілі інтеграційних процесів є спільними для всіх моделей інтеграції, у кожному конкретному випадку вони можуть мати різну мотивацію і ґрунтуватися на різних засадах, визначених історичними умовами політичного, економічного, валютно-фінансового та соціального розвитку держав і регіонів, а також особливостями міжнародних відносин та правових умов. Це відображається в різноманітності визначень методології процесів інтеграції в науковій літературі. Однак практичне використання цих підходів потребує глибшого вивчення і конкретизації деталей, що стосуються специфіки країн і їх інтеграційних об'єднань. Нерідко дослідження процесів інтеграції спирається на досвід європейської інтеграції, хоча на сьогоднішній день досвід успішної інтеграції значно ширший.

Під час формування процесів інтеграції створюються методологічні складнощі, від вирішення яких значною мірою залежить успіх міжнародної інтеграції. Це також визначає долю окремих країн і навіть цілих континентів. Тому уряди несуть велику відповідальність за можливі помилки, що підвищує значення вірно вибраної методики. Поєднання складнощів та високого рівня відповідальності за стратегічні рішення робить цей напрям актуальним [8, с. 28].

До ключових проблем, що виникають у цій сфері, можна віднести: вибір позиції держави при розв'язанні питання стосовно участі у міжнародному інтеграційному об'єднанні; забезпечення узгодженості різних інтересів держав-учасниць; досягнення синхронізації національних економічних систем, які приймають участь у процесі інтеграції; формування

спільної системи інститутів, які зосереджені на виконанні намічених цілей, а також системи контролю за виконанням міжнародних рішень [9, с. 280].

Основні ознаки міжнародної економічної інтеграції такі:

1. Трансформація мети і задач економічного співробітництва країн, формування міжнародної економічної системи.
2. Сумісне розв'язання соціально-економічних питань, включаючи проблему обмежених ресурсів.
3. Необхідність спільного регулювання процесів відтворення, пошук нових форм інтеграції і методів управління економічним співробітництвом.
4. Взаємодія галузей промисловості й наукової діяльності стає важливою частиною регіональної діяльності.
5. Формування відтворювальної системи на рівні регіону з міжнародними економічними відносинами у виробництві, розподілі, споживанні та обміні товарів і послуг.
6. Вплив об'єктивних і суб'єктивних чинників.
7. Нерівномірний розвиток та запровадження різних типів інтеграційних процесів в міжнародній економіці.
8. Зростання дезінтеграційних й реінтеграційних явищ.

Попри значну кількість наукових теорій щодо стійкості, росту і розвитку економіки, теоретико - методичне пояснення економічних інституцій стабільного розвитку економіки залишається актуальним для аналізу інститутів стійкості, а також для детальної оцінки переходу України до сталого розвитку економіки.

1.2. Світова економіка та міжнародна економічна інтеграція

На межі століть сталася значна реструктуризація світової економіки, і триває пошук нових показників. В таких реаліях кожна держава має адаптуватися до нових економічних умов і впроваджувати стратегію оптимального використання глобалізаційних процесів, враховуючи свої

стратегічні інтереси: зниження виробничих витрат, конкурентоспроможність, збільшення продуктивності праці та зміцнення позицій держави в міжнародному поділі праці. Дані умови вимагають розробки оптимальних підходів, найбільш відповідних для держави або регіону для пристосування до умов глобалізації. Регіональні інтеграційні об'єднання, основною ціллю котрих є підвищення конкурентоспроможності, можуть опиратися негативним наслідкам глобалізації, в той же час будучи її учасниками [11,с.150].

Процес перенесення виробничої діяльності за межі окремих підприємств, а згодом і національних економік, пов'язаний з міжнародним поділом праці, веде до великих трансформацій в структурі міжнародної економіки і організації національних господарств. В умовах нинішнього посилення економічної інтеграції і об'єднання держав та регіонів в єдину економічну систему виникає феномен транснаціоналізації господарської діяльності.

Транснаціональні корпорації (ТНК) слід оцінювати, зокрема, за їхньою роллю у організації міжнародного виробництва (рис. 1.2).

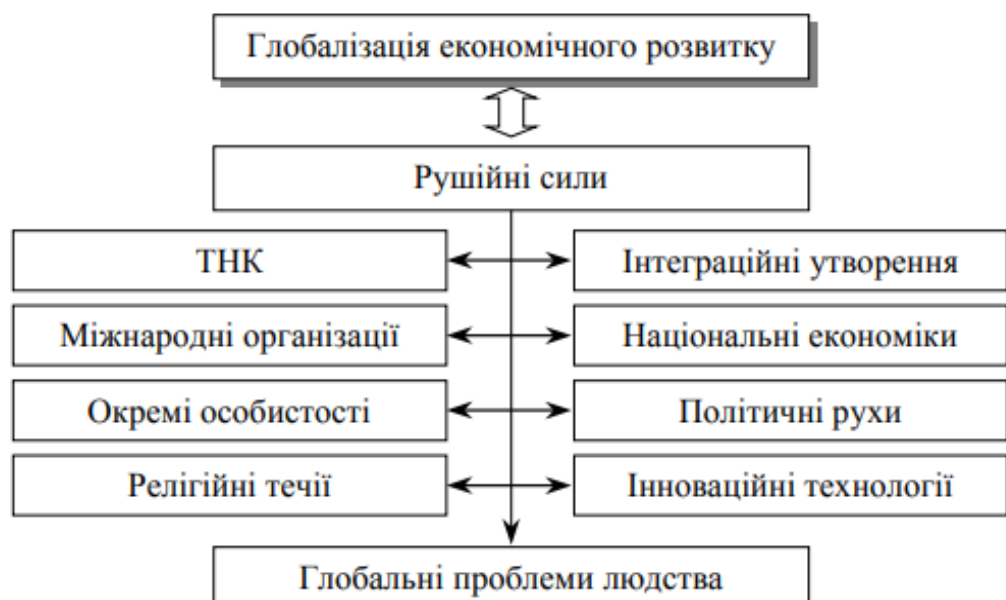

Рис. 1.2. Рушійні сили глобалізації економічного розвитку.

Примітка: джерело [12].

Міжнародне внутрішньофірмове виробництво, засноване на поділі праці, є ядром транснаціональної структури, що дає змогу транснаціональним корпораціям активно застосовувати науково-технічні досягнення. Це відкриває нові горизонти для фінансової і інвестиційної діяльності, а також забезпечує додаткові переваги через консолідацію зусиль під спільним керівництвом.

Світова економіка виступає як історична та політико-економічна категорія, оскільки кожному етапу розвитку притаманні власні масштаби господарювання, рівень виробництва та соціально-економічна структура. Вона є багатокomпонентною системою, що об'єднує міжнародні економічні організації, національні економіки, інтеграційні об'єднання і транснаціональні корпорації. Міжнародні економічні організації функціонують як інституції, які координують зусилля держав задля розв'язання глобальних проблем за вирішення загальних для світової спільноти завдань. Вони активно впливають на регулювання міжнародних економічних зв'язків та являються самостійним елементом механізму світової економіки. Головним напрямом їх діяльності є вирішення глобальних викликів, що стосуються більшості країн і не можуть бути ефективно подолані окремо [13].

Ураховуючи вплив зазначених факторів на динаміку та умови сучасного розвитку міжнародної економіки, необхідно визначити значення понять «сталий розвиток», «стійкий розвиток».

В наукових джерелах є безліч підходів до вираження сутності цього явища. Різноманітність підходів свідчить не стільки про принципові відмінності в поглядах на проблему стійкості, скільки про складність цього процесу.

Уперше офіційне визначення сталого розвитку, яке пізніше стало класичним, трактує його як такий розвиток, що забезпечує потреби сучасного покоління, не заважаючи майбутнім поколінням задовольняти свої потреби. На Саміті Землі у м. Ріо-де-Жанейро цей підхід набув світової популярності:

було ухвалено Декларацію в Ріо, Порядок денний на XXI століття (Agenda 21) і сформовано Комісію зі сталого розвитку. Дані рішення створили фундамент для запровадження в практичній діяльності принципів сталого розвитку на глобальному рівні. З часом концепція зазнала розвитку: від переважної уваги до екологічних питань вона трансформувалася в комплексний підхід, що поєднує екологічні, економічні та соціальні складові [14].

Аналізуючи це питання, потрібно звертати увагу на якісні характеристики, що лежать в основі економічної динаміки. Поняття «економічна стійкість» включає стабільність виробництва, платежів та інвестицій, а також забезпечення стійкості на всіх етапах відтворення. Як економічне явище, стійкість економіки – це стабільне відтворення національних економік під час вирішення протиріч в господарських відносинах і реалізації їхніх інтересів. Водночас національні економіки досягають нового якісного рівня економічної стійкості [16].

Перехід до сталого розвитку економіки є складним процесом, що включає масштабні якісні зміни в інституційних, структурних, соціально-економічних та науково-технічних процесах. Перехід до сталого розвитку економіки відбувається під тиском зовнішніх (макрорівень), національних (мезорівень) та інтегрованих (змішаних) чинників, які об'єднують оптимальні зовнішні і внутрішні фактори.

В наші дні зростання економіки обумовлене техногенними процесами. Невідновлюваний розвиток, у перспективі, через виснаження ресурсів, може викликати сильне погіршення економічних показників. Отже, інші фактори також повинні орієнтуватися на соціально-екологічний аспект при переході до сталого розвитку економіки. Об'єктивною основою сталого розвитку економіки є структурна трансформація, направлена на зменшення частки експортно-сировинного комплексу і розширене застосування високих технологій. Це передбачає скорочення частки ресурсомістких виробництв і заміну їх більш високотехнологічними процесами, оскільки

конкурентоспроможність економіки є важливою умовою для сталого розвитку та займає центральне місце в теорії і практиці національного господарювання.

Сильний взаємозв'язок між економічними, соціальними і екологічними процесами формується під впливом відкритості національного ринку, а також глобалізаційних і інтеграційних тенденцій. Важливу роль відіграють і екологічні пріоритети, які просуває світова спільнота через міжнародні стандарти та рішення організацій, що регулюють виробництво і реалізацію продукції в різних секторах економіки, зокрема в агропромисловому комплексі. Водночас економічна взаємозалежність держав має подвійний характер. З одного боку, участь у міжнародному обміні дає змогу країнам ефективно використовувати переваги міжнародного поділу праці, знижувати витрати виробництва та підвищувати рівень економічного добробуту. З іншого боку, значна залежність від зовнішніх ринків робить економіку вразливою до коливань світової кон'юнктури, особливо на ринках товарів і продовольства, включно з продукцією АПК. Ця проблема особливо гостро проявляється у найменш розвинених країнах, де вузька спеціалізація імпорту може спричинити продовольчу залежність від окремих постачальників [17].

Щодо забезпечення економічної стійкості на практиці, важливу роль відіграють специфічні економічні й соціальні інститути. Економічне регулювання відбувається через органи управління на об'єкти господарювання за допомогою таких економічних інструментів, як кредити, податки, ціни, відсотки, державні замовлення, дотації тощо. Однак у процесі становлення економічної стійкості ці інструменти є важливими, але в умовах структурної трансформації (зокрема, в Україні та країнах пострадянського простору) їхнього використання недостатньо. Потрібно створювати і зміцнювати наднаціональні інститути, що гарантуватимуть стабільність реального сектора економіки (грошово-кредитна, банківська, бюджетно-податкова, інвестиційна сфери) і зможуть спрямувати суб'єктів економіки на ефективне використання ресурсів і сталий розвиток [18].

Забезпечення сталого розвитку України потребує слідуючого[16,с.166]:

- реформування підприємств і встановлення коопераційних зв'язків, що розвивалися десятиріччями;
- створення промислових корпоративних інтегрованих структур, а також міжгалузевих і міждержавних фінансово-промислових груп, які, відповідно до міжнародного досвіду успішно освоюють новітні технології, формуючи базис для сталого економічного зростання;
- пришвидшення науково-технічного прогресу (НТП) і залучення нових технологій, що сприяють інтенсифікації відтворювального процесу через капіталозбереження, ресурсозбереження і працевзбереження;
- підготовка і раціональне використання висококваліфікованих кадрів, науковців, підприємців, без яких важко опанувати передові технології та прискорювати НТП;
- стимулювання ефективного попиту державою, що дасть поштовх розвивати високотехнологічні комплекси (ВТК);
- інтеграція зовнішньоекономічних факторів зростання економіки;
- рух до Спільного європейського економічного простору (СЄЕП) і вступ до міжнародних організацій.

1.3. Класифікація інтеграційних об'єднань у глобальній економіці

Інтеграція означає високий рівень виробничої інтернаціоналізації, що базується на поглибленні стабільних зв'язків між національними економіками, що поступово призводить до злиття їх виробничих структур. На сучасному етапі міжнародна економічна інтеграція відбувається на двох рівнях: глобальному – через Всесвітню організацію торгівлі (СОТ) та регіональному – через регіональні інтеграційні об'єднання.

Як зазначено раніше, передумовами для виникнення міжнародної інтеграції є міжнародний поділ праці та міжнародна кооперація у виробництві. Ці процеси сприяли розвитку міжнародної інтернаціоналізації

виробництва, яка може відбуватися різними шляхами. Найпростіший варіант – коли між країнами встановлюються стабільні економічні зв'язки, засновані на принципі взаємодоповнення. Кожна країна розвиває специфічні галузі, щоб експортувати продукцію, а потім на отриману валюту купує товари з інших країн, де ці галузі розвинені краще. Це приносить взаємні вигоди, хоча економіка країн залишається однобічною і сильно залежною від світового ринку.

Вищий рівень інтернаціоналізації передбачає вирівнювання економічних характеристик країн-учасниць. У міжнародному масштабі це відбувається через створення економічних організацій та інтеграційних союзів різних груп країн.

З цього можна дійти висновку, що на сучасному етапі головними причинами існування міжнародної економічної інтеграції є здатність найбільш ефективного використання ресурсів різних країн та досягнення більшого прибутку при мінімальних витратах.

Термін «інтеграція» в перекладі з латинської мови означає об'єднання окремих елементів в одне ціле та вперше почав використовуватись у правовому та політичному контекстах з середини ХХ століття для позначення процесу об'єднання західноєвропейських країн. Універсальність цього терміну та його спроможність узагальнювати як традиційні форми міжнародного співробітництва, засновані на суверенітеті держав, так і форми, засновані на принципах наднаціональності, пояснюють його стрімке поширення.

Форми міжнародної інтеграції, що виникають одна за одною, містять: зону вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз та повну інтеграцію (табл. 1.1). Кожен з цих етапів передбачає усунення певних економічних бар'єрів між державами, які вступили в інтеграційний союз.

Зона вільної торгівлі є найпростішою і початковою формою інтеграції, де скасовуються торгові обмеження між країнами-членами, особливо мита. Кожна країна зберігає свій економічний суверенітет та встановлює власні

тарифи для торгівлі з іншими державами-членами [19, с. 109]. Більшість сучасних інтеграційних об'єднань перебувають на даному етапі.

Таблиця 1.1

Форми міжнародної інтеграції

Основні характеристики Форми	Ліквідація митних бар'єрів у взаємній торгівлі	Єдині тарифи відносно третіх країн	Вільне пересування капіталів і робочої сили	Узгодження економічної політики	Здійснення єдиної економічної політики
Зона преференційної торгівлі	часткова	-	-	-	-
Зона вільної торгівлі	+	-	-	-	-
Митний союз	+	+	-	-	-
Спільний ринок	+	+	+	-	-
Економічний союз	+	+	+	+	-
Повна інтеграція (політичний союз)	+	+	+	+	+

Примітка: джерело [20].

Після формування зони вільної торгівлі суб'єкти інтеграційного об'єднання переходять до митного союзу, де узгоджуються зовнішні тарифи і проводиться єдина зовнішньоекономічна політика. Це дозволяє краще захищати регіональний ринок та виступати єдиним торговим блоком на міжнародній арені, але країни лишаються частини свого міжнародного суверенітету.

Третій етап – створення спільного ринку, на якому враховуються фактори виробництва і координація зовнішньоекономічної політики. Це збільшує економічну взаємозалежність між країнами-учасниками. На початковому етапі спільного ринку необхідно узгодити стандарти в промисловості та правові норми.

До більш складних форм інтеграції відносять економічний та валютний союз. Поряд із функціонуванням спільного ринку відбувається узгодження соціально-економічної та валютної політики країн-учасниць, а також реалізується процес їх економічної конвергенції.

Внаслідок утворення економічних та валютних союзів виникають наднаціональні управлінські структури, такі як Європарламент і Єврокомісія в Європейському Союзі. На певному етапі створюються умови для використання єдиної валютної політики та впровадження єдиної валюти. Це здійснюється за участю єдиного центрального банку.

У подальшому розвитку міжнародної економічної інтеграції її форми будуть вдосконалюватися, що призведе до трансформації інтеграційного об'єднання в політичний союз – фактично до перетворення його в конфедеративну державу [9, с. 46]. Це означатиме створення централізованих управлінських органів з більш широкими повноваженнями та владою, що виходить за межі нинішніх наднаціональних структур Європейського Союзу.

У світі існує чимало інтеграційних об'єднань, окремі з них є довготривалими (як, наприклад, Європейські Співтовариства), тоді як інші з часом втрачають значення і припиняють існування (наприклад, РЕВ).

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується поглибленням інтеграційних процесів, що призводять до посилення тенденцій регіоналізації, на відміну від глобалізації світової економіки. Європейський Союз є найуспішнішим інтеграційним об'єднанням у світі, яке функціонує як економічний союз, утворюючи водночас потужне політичне угруповання держав, спрямоване на підтримку миру в регіоні, забезпечення добробуту та сталого розвитку всіх держав-членів. Євроінтеграційні прагнення України зумовлені, перш за все, привабливістю європейських інституцій, які створили прозорі умови для ведення бізнесу в ЄС, потужним інвестиційним потенціалом та можливостями для створення та використання новітніх технологій [10, с. 6].

Найбільш успішним і водночас найкраще дослідженим прикладом європейської інтеграції є союз держав Європи після Другої світової війни, що зрештою призвів до заснування Європейського Союзу (ЄС). Початковою стадією створення ЄС вважається підписання 18 квітня 1951 р. Паризького договору про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі між

шістьма державами: Італією, Францією, Німеччиною, Люксембургом, Бельгією і Нідерландами. Основною метою було активізація розвитку економіки, стимулювання зайнятості і поліпшення добробуту населення через формування спільного ринку у вугільній і сталеливарній галузях. В 1973 році здійснили перше розширення ЄС за рахунок вступу Данії, Великої Британії й Ірландії, пізніше до нього приєдналася і Греція. Водночас через суперечки щодо рибальських прав в Арктиці вирішила вийти зі складу Союзу Гренландія, що було реалізовано в 1985 р. після проведення референдуму. В тому ж році створили Європейську раду глав держав і урядів, яка ухвалила Єдиний європейський акт. Даний документ суттєво прискорив інтеграцію країн у сферах фінансів, економіки, науки, соціальної політики та екології [21].

Стійкість інтеграційних об'єднань залежить від таких чинників, як добровільність і взаємовигідність об'єднання, схожість рівнів економічного розвитку країн-учасниць, подібність економічних і соціальних структур, а також активна участь країн у взаємній торгівлі. За умови виконання цих вимог інтеграційне об'єднання буде стабільним, а країни-учасниці економічно впливовими, що забезпечить високий рівень добробуту їхніх громадян.

Шанхайська організація співробітництва (ШОС) є важливим регіональним об'єднанням.

Трансрегіональні інтеграційні об'єднання включають Транстихоокеанське партнерство (ТТП), Регіональне всеохоплююче економічне партнерство (РВЕП) та Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство (ТТІП).

До трансконтинентальних об'єднань належать Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) та БРІКС. Ці об'єднання складають основу глобальної економічної системи на початку ХХІ століття.

Найбільш потужною з економічного боку зоною вільної торгівлі є НАФТА, оскільки вона включає США.

АСЕАН є найрозвиненішим інтеграційним об'єднанням в Азії, яке функціонує в формі ЗВТ. У щорічному Посланні Президента України наголошується на необхідності посилення взаємодії з регіональними організаціями Азії, зокрема з АСЕАН та ШОС. Також активно розвиваються нові ініціативи АСЕАН з залученням східноазіатських і тихоокеанських партнерів, таких як Китай і Індія.

СААРК, що функціонує в форматі ЗВТ (SAFTA), планує стати спільним ринком Південної Азії, де Індія буде відігравати провідну роль. РСАДПЗ є митним союзом, який має намір посилювати єдність і формувати майбутнє західної Азії.

Основними африканськими об'єднаннями є САС, КОМЕСА, САДК та ЕКОВАС. У 2015 році було підписано Тристоронню ЗВТ (TFTA), до складу якої входять 27 африканських країн. Південноафриканська Республіка, яка є членом САДК, разом з Індією та КНР входить до складу БРІКС.

У Латинській Америці процеси інтеграції представлено об'єднаннями, такими як АСН, МЕРКОСУР і ТА. МЕРКОСУР є центром інтеграції на континенті і просуває політику диверсифікації зовнішніх зв'язків, особливо в напрямку Південь-Південь, зокрема з Індією та Китаєм [22]. МЕРКОСУР активно протидіє монополії США як на континенті, так і в світі. Ініціатива США щодо створення панамериканської ЗВТ, яка мала об'єднати 34 країни Америки, зазнала невдачі через активну діяльність МЕРКОСУР, що тепер позиціонує себе як важливий полюс міжнародного економічного і політичного впливу на глобальному рівні.

Висновки до розділу 1

У сучасному світі глобалізація та інтеграція є основними рушіями економічного розвитку. Глобалізація є більш широким явищем, яке охоплює не лише економічну, а й політичну та культурну взаємозалежність між країнами. Вона створює єдину світову економічну систему, в якій

національні економіки взаємодіють через торгівлю, фінансові потоки, технології та інформаційні мережі. Інтеграція, в свою чергу, є більш обмеженим поняттям, що стосується економічного зближення між окремими країнами, і може бути як глобальним, так і регіональним процесом.

Міжнародний поділ праці є історичною основою, яка сформувала сьогоденішню глобалізовану світову економіку. Країни розвивають спеціалізовані галузі, що дозволяє їм бути конкурентоспроможними на світовому ринку і ефективно взаємодіяти з іншими економіками. Це стимулює економічну інтеграцію та поглиблення взаємодії на міжнародному рівні.

Транснаціональні корпорації (ТНК) відіграють ключову роль у процесах економічної інтеграції, адже вони не тільки здійснюють виробництво через міжнародний поділ праці, а й активно використовують науково-технічні досягнення для створення нових можливостей для інвестицій і фінансової діяльності. Їхня роль у глобальному виробництві допомагає знижувати виробничі витрати, покращувати продуктивність і збагачувати країни, що залучають ТНК до своїх економік.

Регіональні інтеграційні угруповання, такі як Європейський Союз, МЕРКОСУР або АСЕАН, є важливими інструментами протидії негативним наслідкам глобалізації. Вони створюють умови для підвищення внутрішньої конкурентоспроможності країн, що дозволяє їм ефективно взаємодіяти на світовому ринку, зменшувати економічні ризики та отримувати вигоди від стабільної кооперації на регіональному рівні.

В умовах посилення економічної інтеграції та глобалізації кожна країна повинна пристосуватися до нових умов, із врахуванням своїх стратегічних інтересів, таких як конкурентоспроможність, зниження витрат виробництва, підвищення продуктивності праці та зміцнення позицій на світовому ринку. Це вимагає розробки індивідуальних стратегій, які оптимізують використання процесів глобалізації для кожної країни чи регіону.

У майбутньому економічна інтеграція буде продовжувати еволюціонувати, поєднуючи національні економіки в єдину міжнародну економічну систему. Це сприятиме розвитку міжнародної кооперації, зростанню ефективності виробництва та скороченню економічних бар'єрів між країнами. У той самий час глобалізація залишатиметься важливим процесом, що стимулює розвиток нових економічних структур і взаємодії між країнами, надаючи їм можливість адаптуватися до глобальних економічних трансформацій. Всі ці процеси формують нові можливості і виклики для країн та підприємств, що, з одного боку, відкриває перспективи для розвитку, а з іншого – потребує постійного моніторингу та адаптації до змінних умов світової економіки.

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

2.1. Основні міжнародні інтеграційні угруповання

Європейські інтеграційні об'єднання

Європейський Союз (ЄС). Західна Європа досягла найвищого рівня економічної інтеграції з поступовим переходом від спільного ринку через економічний союз до валютного союзу, що ґрунтується на спільній валютно-фінансовій політиці і введенні євро як єдиної валюти.

В 1957 році було укладено договір про розвиток Європейської економічної ради (ЄЕС) та Європейського агентства з атомної енергії (Євратом). У середині 70-х років відбувся перший етап інтеграції, коли до Спільноти приєдналися нові країни. Кількість учасників збільшувалася, і відповідно до Єдиного європейського акту 1993 року було запроваджено вільне переміщення факторів виробництва, що призвело до створення єдиного економічного простору.

Згідно з Маастрихтським договором 1992 року, ЄЕС перетворився на Європейський Союз (ЄС), до якого приєдналися 15 країн, включаючи Австрію, Німеччину, Великобританію, Італію, Ірландію, Францію, Іспанію, Португалію, Фінляндію, Швецію, Данію, Бельгію, Люксембург, Нідерланди, Грецію. Сьогоднішня структура ЄС станом на 2026 рік включає 27 країн та 10 заморських територій, що належать Франції, Португалії та Іспанії. Колишніми членами є Велика Британія та Гренландія, яка вийшла в 1985 році, а Туреччина наразі є кандидатом на вступ. І Косово також вважається потенційним членом, а Україна, Албанія, Грузія, Боснія і Герцеговина, Молдова, Північна Македонія, Сербія та Чорногорія є кандидатами на вступ.

Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ). Це інтеграційне об'єднання було сформоване в 1960 році і спочатку включало десять країн:

Великобританію, Данію, Португалію, Австрію, Фінляндію, Швецію, Норвегію, Ісландію, Ліхтенштейн та Швейцарію. Після вступу Великобританії та Данії до ЄС у 1973 році вони залишили ЄАВТ, а згодом і Австрія, Португалія, Фінляндія та Швеція покинули цю асоціацію. Сьогодні членами ЄАВТ являються Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн та Швейцарія. ЄАВТ не має наднаціональних функцій, на відміну від Євросоюзу, і зосереджується на економічному співробітництві між країнами-учасниками. Вона сприяє розвитку торгівлі, покращенню якості життя, зменшенню торговельних бар'єрів, а також гарантує повну зайнятість. Між країнами ЄАВТ скасовано всі митні збори, зберігаючи лише зовнішні тарифи [23].

У 2025 році Україна та країни ЄАВТ підписали новий договір про вільну торгівлю. Ця модернізована угода надає Україні розширений доступ до ринків ЄАВТ: митні збори на промислову продукцію скасовані, а на аграрну продукцію – значно знижені. Окрім того, угода підтверджує нульові ставки на певні товари, які були виключені з угоди, а також вводить положення про електронну комерцію та необхідність підтримки сталого розвитку в сфері торгівлі [24].

Європейський економічний простір (ЄЕП). Це простір, де діють спільні економічні правила, принципи зовнішньоекономічної, валютно-фінансової і інвестиційної політики. Такий простір функціонує у Західній Європі і включає країни ЄС та три члени ЄАВТ (окрім Швейцарії). Угода про утворення ЄЕП була підписана в 1992 році і набрала чинності в 1994 році. Вона передбачає вільний рух товарів, послуг і капіталу, а також узгодження політики в економіці, науці, споживанні, довкіллі та освіті.

Азіатські інтеграційні угруповання.

Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) засновано в 1989 році на ініціативу Австралії. АТЕС сприяє економічному розвитку своїх учасників та зміцненню економічної взаємозалежності країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, зокрема в сфері капіталу, послуг і технологій. Статус даної структури передбачає зміцнення відкритої

багатосторонньої торгівельної системи, підвищення рівня лібералізації торгівельних і інвестиційних відносин у АТР, а також стимулювання розвитку приватного сектору. Діяльність АТЕС базується на обміні інформацією, проведенні консультацій щодо політики та економічного розвитку, коригуванні і скороченні розриву в економічному розвитку держав, розробці стратегій для зниження бар'єрів у торгівлі, наданні послуг і залученні інвестицій. Наразі членами АТЕС є 21 країна.

АТЕС сприяє економічній інтеграції в регіоні через юридично не зобов'язуючі угоди, відкритий діалог та дружнє співробітництво серед держав-членів. На відміну від Світової організації торгівлі та інших багатосторонніх торгових організацій, АТЕС не має обов'язкових для виконання договорів. Рішення в межах АТЕС ухвалюються на основі консенсусу, а зобов'язання є добровільними. Особливістю АТЕС є акцент на економічній співпраці, що відокремлена від політичних питань (принаймні така концепція співробітництва), [25].

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) була заснована у 1967 році і успішно функціонує в регіоні Східної Азії протягом 30 років. До її складу входять Малайзія, Індонезія, Бруней, Сінгапур, Камбоджа, В'єтнам, Філіппіни, Лаос і Таїланд. Основними цілями АСЕАН є:

- сприяння розвитку співробітництва в соціальній, економічній та культурній сферах;
- підтримка розвитку співпраці в сільському господарстві, промисловості, транспорті та зв'язку для покращення життя населення;
- розвиток взаємодії в науковій та освітній сферах;
- зміцнення співробітництва з міжнародними та регіональними організаціями.

Латиноамериканські інтеграційні об'єднання.

Південноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА). Даний інтеграційний блок був створений угодою між трьома країнами Західної півкулі – Канадою, США і Мексикою, що набула чинності з 1 січня 1994 р.

Територія цих трьох країн охоплює великий простір із населенням 370 млн осіб і великим потенціалом. Угода НАФТА визначає вільний доступ до ринків держав-учасниць, міграцію капіталу і його гарантії, міжкраїнне надання послуг, захист прав інтелектуальної власності і застосування державних закупівель. У межах угоди майже всі торгові й інвестиційні бар'єри мають бути зняті протягом наступних 15 років, а мита та інші торгові бар'єри скасовані.

Економічний союз країн Південної Америки (МЕРКОСУР) заснований на базі Асунсьонського договору 1991 року, який підписали Аргентина, Бразилія, Парагвай та Уругвай. Цей союз передбачає формування зони вільної торгівлі та митного союзу. Угода включає відміну всіх мит й нетарифних обмежень між чотирма країнами, вільне переміщення капіталів і робочої сили, запровадження єдиного зовнішнього тарифу, а також узгодження політики в сільському господарстві, промисловості, транспорті і зв'язку, валютно-фінансових відносинах.

Африканські інтеграційні об'єднання.

Економічне співтовариство держав Західної Африки (ЕКОВАС) має у своєму складі Буркіна-Фасо, Бенін, Гану, Гвінею, Гамбію, Гвінею-Бісау, Малі, Ліберію, Кабо-Верде, Нігер, Мавританію, Нігерію, Сьєрра-Леоне, Сенегал, Того і Кот-д'Івуар. Цілі організації включають розвиток всебічного економічного партнерства, мобілізацію природних ресурсів, зменшення нерівності в економічному розвитку, формування загального африканського ринку протягом 15 років, провадження спільної економічної політики та координацію планів розвитку країн-членів. ЕКОВАС активно працює над лібералізацією регіональної торгівлі, створенням митно-валютного союзу та розробкою спільних проектів в енергетиці, гірничодобувній промисловості та дорожньому будівництві.

У межах ЕКОВАС було засновано Фонд співробітництва, компенсації та розвитку (ФККД), що займається компенсацією збитків через зниження тарифів унаслідок формування зони вільної торгівлі, а також інвестує у

будівництво об'єктів спільного користування. У кінці 80-х – на початку 90-х рр. торгівля між країнами ЕКОВАС складала біля 5% сукупного обсягу торгівлі в регіоні, але потім даний показник збільшився до 7,7%.

Угода про створення *Митно-економічного союзу Центральної Африки (ЮДЕАК)* була підписана в 1964 р. у Браззавілі (Конго) та набула чинності з 1 січня 1966 року. До складу ЮДЕАК входять Камерун, Габон, Конго, Чад, Центральноафриканська Республіка, а також Екваторіальна Гвінея (з 1983 року). Транскордонна торгівля всередині цього блоку складає 0,9% від сукупного експорту його членів.

Основні завдання ЮДЕАК включають: створення спільного ринку шляхом поступового усунення обмежень у двосторонній торгівлі, координацію економічних програм, уніфікацію податкових систем, розвиток спільного підприємництва, надання пільгових тарифних умов країнам без виходу до моря (наприклад, Чад і Центральноафриканська Республіка), а також взаємну фінансову підтримку. Дана організація включає фінансові установи, такі як Банк розвитку (BGEAS), Фонд солідарності та Банк держав Центральної Африки (BEAS).

Правові засади функціонування забезпечує вищий орган ЮДЕАК – Рада глав держав, що організовує засідання щороку. Раз на рік президентом організації стає глава однієї з держав-членів. Штаб-квартира ЮДЕАК розташована в Бангві (ЦАР). Однак ЮДЕАК має багато проблем у розвитку транскордонної торгівлі та вільного пересування товарів, капіталу та робочої сили. Причинами цього є, зокрема, низький рівень розвитку країн-учасників, схожість їх економічної спеціалізації та відсутність розвинених транспортних мереж.

2.2. Співвідношення суверенітету та наднаціональності як закономірність політичної інтеграції

В міжнародних стосунках держави взаємодіють через різні форми, зокрема міжнародні форуми, міждержавні об'єднання та міжнародні організації. Незалежна держава може вступати в відносини, які її зобов'язують, тільки тоді, коли вона дає на це свою згоду. Участь в міжнародних організаціях включає передачу частини суверенітету і залежність від окремих зобов'язань.

Країна являється одним з основних суб'єктів міжнародних відносин. Вона реалізує суверенітет через владні повноваження на власній території і у міжнародних справах, будучи учасником і регулятором. Суверенітет – це не лише правовий статус країни, а й політичний підхід. Наявність суверенітету дає країні можливість бути незалежною, самостійно вирішувати власні внутрішні політичні питання та функціонувати на міжнародній арені. В тексті Декларації про принципи міжнародного права 1970 року суверенна рівність висвітлена як недоторканність територіальної цілісності, політичної незалежності, а також свобода вибору економічного, політичного, соціального і культурного розвитку. Дані принципи закріплені також в Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва у Європі, який підкреслює взаємну повагу до суверенних прав та своєрідності країн.

У сучасному міжнародному праві основною нормою є рівноправність учасників міжнародних відносин на засадах міжнародного права, що означає, що країни поважають право один одного на самостійне визначення і здійснення своїх міжнародних відносин. Участь в міжнародних організаціях та договорах є невіддільним елементом суверенітету, адже це створює умови для взаємозалежності на рівних правах.

В ХХІ столітті держави зіштовхуються з численними проблемами, такими як міграція, енергетичні та економічні кризи, екологічні катастрофи, що призводить до пошуку нових ідей і пристосування до більш

взаємопов'язаного і взаємозалежного світу, тобто до процесів глобалізації. Глобалізація, за словами іноземних експертів, викликає зменшення і зміну області суверенних повноважень країн. До загроз суверенітету відносяться тероризм, транснаціональні компанії, глобальні фінансові потоки, глобальні медіа-імперії та інтернет. Це виклики, які країни можуть подолати лише через співпрацю між собою. Сьогодні держави шукають нові способи взаємодії для боротьби з проблемами та загрозами. Якщо звернутись до періоду після завершення Другої світової війни, то це був розквіт міжнародних міжурядових організацій, коли держави створювали платформи для спільних дій і приймали рішення, узгодивши свої питання. Останні роки значно активніше розвивається політична співпраця, коли країни вступають в політичні альянси, не зв'язуючи себе юридично.

Зараз багато країн є членами міжнародних інститутів, організацій та органів. Зазвичай ці об'єднання створюються на основі угод між державами-учасниками. Інтеграційні процеси ХХІ століття почали піддавати сумніву абсолютні суверенні права країн. У новій інституційній моделі міжнародного співробітництва виникає наднаціональність, що формується через поетапну передачу суверенітету на регіональний та універсальний рівні. Ця риса організацій відображається у їх цілях, функціях і повноваженнях, які передаються державами-учасниками. Як приклад цього явища, часто наводиться Європейський Союз, чиї ознаки вважаються зразком наднаціональності.

М. М. Бірюков виділяє основні риси наднаціональності для ЄС, серед яких:

- часткова незалежність організації або її органів від країн-учасниць;
- право приймати рішення більшістю голосів;
- обов'язковість цих рішень;
- автономія влади організації;
- безпосередня дія рішень для фізичних та юридичних осіб країн-учасниць;

- відсутність права виходу з організації;
- неможливість розпуску організації за бажанням держав-членів.

У перший раз термін «наднаціональна організація» застосовувався щодо Європейського об'єднання вугілля та сталі. Хоча в угоді не було прямого нормативного закріплення, характер наднаціональності пов'язаний зі змістом норм. Так, стаття 69 Договору про ЄОВС [26] регламентувала питання зайнятості, працевлаштування та свободи переміщення, що за специфікою відносин здійснювалося органами міжнародної організації.

М. Хіршлер та Б. Цимерман відзначали, що європейська інтеграція окреслює поступовий перехід від міжнародно-правових норм до наднаціональних. Наднаціональність ЄОВС проявлялася в праві приймати рішення більшістю голосів, видавати обов'язкові для громадян держав-членів акти та в тому, що рішення приймали органи, незалежні від розпоряджень і призначень держав [27, с. 75].

Мова йде про формування органів ЄОВС, де співпраця між державами була організована через представництво, однак держави передали функцію приймати рішення, які їх зобов'язують, органам цієї організації. Представники країн, ставши службовцями ЄОВС, діяли не від імені своїх держав, а від імені і в інтересах ЄОВС. Це підкреслює наявність наднаціональності, оскільки організація діяла на основі своїх власних інтересів, а не інтересів держав-членів. Держави передавали частину свого суверенітету і наділяли органи і організації владними повноваженнями. Це означає, що спільні інтереси країн почали ставати важливішими за власні, обмежуючи їх свободу діяти незалежно.

Цей формат компетенцій і створення інститутів та органів ЄОВС перейшов до європейських спільнот, а потім і до Євросоюзу. Розвиток правових та політичних повноважень Євросоюзу у сфері правотворчості, а також розширення його сфер компетенції, призвели до формування унікальної концепції правопорядку, заснованого на принципах Європейського Союзу.

П. Хей вважає ключовою ознакою наднаціональності автономність міжнародної організації. На його думку, саме незалежність Європейської Комісії – це головна характеристика наднаціональної суті Європейського економічного співтовариства [28, с. 3]. Це положення відповідає пункту 3 статті 17 Лісабонського договору про функціонування Європейського Союзу [30], де наголошується на формуванні Комісії та повній незалежності її членів, яких обирають з урахуванням їх професійної компетентності та відданості європейським цінностям. Водночас у пункті 1 цієї ж статті визначено, що одним із головних повноважень Союзу є підтримка спільних інтересів.

Наднаціональний характер Європейського Союзу від моменту його створення до сьогодні зумовлений об'єктивними інтересами країн, що закріплено в установчих документах і проявляється в діяльності ЄС. Наднаціональність можна тлумачити як механізм регулювання процесів інтеграції.

За С. В. Єршовим, цей інститут функціонує в інтересах народів і держав-членів, не скасовуючи їх суверенітету, а тільки обмежуючи його реалізацію у певних сферах [31, с. 6].

Цю позицію можна як підтримати, так і поставити під сумнів. З одного боку, нормативні акти ЄС є обов'язковими для всіх держав-членів, незалежно від їх індивідуальної згоди. З іншого боку, можна погодитися з тим, що діяльність Союзу спрямована на користь громадян. Це підтверджується, зокрема, положеннями про Європейський парламент, який формується шляхом прямих виборів. Враховуючи його повноваження у законодавчій, бюджетній та контрольній сферах, можна говорити про участь цього органу у контролі за виконанням правових норм ЄС, у тому числі державами-членами.

Шпакович О. М. вирізняє три види міжнародних організацій залежно від розподілу повноважень:

1. міждержавні організації з координаційними функціями;
2. організації з окремими наднаціональними повноваженнями;

3. повністю наднаціональні організації [32].

Перший тип відрізняється розподілом компетенції між державами та організацією. Учасники, вступаючи до таких об'єднань, визначають свої права, обов'язки та форми взаємодії. При цьому не лише держави беруть на себе зобов'язання – сама організація також виконує певні функції. Зазвичай у таких структурах держави делегують організації координаційні повноваження.

Прикладом може слугувати Хартія Шанхайської організації співробітництва [34]. Аналіз її цілей і завдань показує, що держави визначили її функції як сприяння, координацію, взаємодію та пошук спільних рішень. Навіть вирішення глобальних проблем, на кшталт економічної інтеграції, прав людини або безпеки, здійснюється через співпрацю. Відповідно до статті 16 Хартії, рішення приймаються консенсусом — без голосування, за відсутності заперечень. Це свідчить про рівноправність держав, але водночас ухвалені норми стають обов'язковими, набуваючи наднаціонального характеру. Крім того, стаття 17 передбачає контроль за їх виконанням з боку органів ШОС, що дозволяє говорити про часткові риси наднаціональності.

Другий тип, за О. М. Шпаковичем, передбачає передачу окремих повноважень у виключну компетенцію організацій. Йдеться насамперед про вирішення глобальних проблем сучасності, які потребують спеціальних механізмів та спільних дій. На думку автора, статутні документи міжнародних організацій визначають їхні виняткові сфери компетенції, обмежуючи функції держав в цих питаннях. До таких організацій відносяться Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд, Світова організація торгівлі, Європейська асоціація вільної торгівлі та інші. Аргументом на користь цього є те, що їхня наднаціональність охоплює економічні, політичні, валютно-фінансові питання, які входять до їхньої компетенції згідно з установчими договорами. Шпакович О.М. відмічає, що розширення чи зміна компетенції органів Євросоюзу згідно з Лісабонським договором

неможливе, тому що чітко визначена компетенція органів цього об'єднання, і будь-які зміни чи розширення заборонено. Проте, на нашу думку, ця позиція – спірна. Дійсно, пункт 1 статті 5 Договору про функціонування Євросоюзу визначає межі компетенції Союзу, однак пункти 2 і 3 цієї статті встановлюють принцип субсидіарності.

Договір про Євросоюз регламентує принцип субсидіарності так, що, встановлюються межі компетенції Союзу, а також пропонується визначення самого принципу. Згідно з ним, ЄС може вирішувати певні питання лише тоді, коли вони не можуть бути вирішені достатньо ефективно на рівні держав-членів, і якщо їх досягнення за допомогою Союзу буде більш ефективним через масштабність наслідків. Це положення, звичайно, є досить загальним і неконкретним, тому що, по-перше, мова йде про виняткову компетенцію ЄС, а по-друге – про можливість втручатися в питання, які мають національне чи регіональне значення. Важливо також зауважити, що п.4 ст. 5 зазначає, що будь-які дії ЄС не повинні йти далі, ніж потрібно для досягнення цілей Договору. Зрозуміло, що ця норма обмежує застосування принципу субсидіарності.

Принцип субсидіарності працює в тих сферах, де Союз не має виключних повноважень, і лише коли держави-члени не можуть досягти цілей самотійно, і коли для цього необхідні спільні зусилля всіх членів Союзу. Але, на нашу думку, в установчих документах не зовсім ясно, які саме спільні зусилля маються на увазі. Це можуть бути як спільні дії держав-членів і Союзу, так і вирішення проблеми на рівні співпраці між державами-членами без допомоги Союзу. Це питання залишається відкритим. Лісабонський договір (2007 рік) та Протокол до нього також не дають точної відповіді на це питання. Але норма, що стосується досягнення цілей, є досить чіткою, і можна припустити, що держави-члени і Союз мають вжити всіх потрібних заходів для досягнення поставлених цілей [35, с. 404].

Таким чином, компетенції Євросоюзу можуть розширитися через застосування принципу субсидіарності. Одна з очевидних ознак

наднаціональності – особливість правової та інституційної системи, де держави разом вирішили обмежити частину свого національного суверенітету для зміцнення міжнародного впливу. Ті сфери, де держави не можуть діяти самотійно або де спільні зусилля є ефективнішими, передаються на наднаціональний рівень. В 50-х роках І. Кунц вважав, що наднаціональність визначається передачею державами частини своїх суверенних повноважень міжнародним організаціям, наділяючи їх компетенцією для реалізації цих повноважень. На його думку, міжнародне право повинно бути наднаціональним, не просто правом «між» державами, а «над» ними.

Виникає питання: чи обмежує це суверенітет держави, чи визначає тільки ті галузі, в яких має бути здійснена особлива взаємодія? Відповідь на це питання – в наступному:

- передача повноважень державою міжнародній організації;
- зміст норм, які приймаються міжнародною організацією;
- процес виконання та реалізації цих норм;
- наявність інституту відповідальності за невиконання норм.

Що стосується Європейського Союзу, то можна відмітити, що країни-учасники відмовилися від частини національного суверенітету, передавши його наднаціональній організації, яка має право здійснювати «державну» владу щодо своїх членів [36].

Дане твердження пов'язане з сутністю норм установчих актів Євросоюзу, які діють саме на території країн-учасниць, без необхідності додаткових адміністративних процедур. Після того, як держави погоджуються з обов'язковістю установчих актів і стають членами Євросоюзу, на них розповсюджуються принципи верховенства права Євросоюзу та прямій дії норм цього права. Отже, законодавство Євросоюзу є винятком від класичної доктрини державного суверенітету та створює наднаціональний суверенітет, коли рішення з питань спільного інтересу можуть бути ухвалені демократичним шляхом на європейському рівні. Тобто

Союз здатен діяти самостійно, незалежно від волі країн-учасниць в окремих сферах.

Одним із очевидних аспектів сучасної взаємодії країн є пошук нових форм співпраці для укріплення миру і безпеки. Глобалізація й інтеграція дозволяють застосовувати все більше наднаціональних елементів в керівництві країнами. Більш ефективно це відбувається на регіональному рівні, коли країни об'єднуються не тільки за територіальною ознакою, а й характеризуються спільною культурою, історією та подібними правовими системами.

2.3. Особливості сучасного процесу регіоналізації

На нашу думку, початок активізації процесів глобалізації можна віднести до створення таких організацій, як Світовий банк (СБ), Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Генеральна угода з тарифів та торгівлі (ГАТТ), на основі якої була заснована Світова організація торгівлі (СОТ). Але треба зауважити, що в останні роки функціонування цих установ на глобальному рівні піддається критиці як з боку вітчизняних, так і зарубіжних експертів.

Основними чинниками розвитку регіональних об'єднань є завершення Другої світової війни, запровадження інформаційно-комунікаційних технологій та кінець холодної війни між капіталістичними і соціалістичними країнами. В 1948 році 16 європейських країн скористалися допомогою США, найбільшої економіки світу після закінчення війни, отримавши за чотири роки більше 12 млрд доларів США, з яких Велика Британія отримала 26%, ФРН – 11%, Франція – 18% [38].

СРСР не приймав участь в «Плані Маршалла», в той час як країни західної Європи активно відновлювали економіку, співпрацюючи з США і між собою. Кредити в доларах стали основою для міжнародних розрахунків.

«План Маршалла» допоміг вирішити проблему зростання попиту на американські товари за кордоном.

Геополітична ситуація стала головним фактором зародження процесів інтеграції в Європі, при цьому важливу роль грали США, які також ініціювали активізацію процесів інтеграції в Азії, супроводжуючи це наданням фінансового траншу. Японія, колишній противник та постраждала сторона у Другій світовій війні, стала союзником США і лідером у своєму регіоні, відіграючи роль одного з трьох осередків світової економіки протягом тривалого часу. Японія, як і європейські країни, що приймали участь у «Плані Маршалла», отримала значну фінансову допомогу.

На Заході ініціатором регіональних процесів інтеграції були США, в країнах соціалістичного табору – СРСР. В 1949 році створена Рада економічної взаємодопомоги (РЕВ) з метою відновлення економіки і розвитку багатостороннього економічного співробітництва. У 1961 році Албанія вийшла з організації. РЕВ діяла до 1991 року, забезпечуючи соціалістичну економічну інтеграцію [38].

Загалом, створення двох конкурентних блоків держав стало поштовхом для розвитку регіональних інтеграційних зв'язків. Найважливішими інтеграційними процесами стали ті, що відбувалися в Євразії – на континенті, де розпочалися світові війни. Ситуація в Східній Азії також ускладнювалась, коли Китай, Північна Корея, Монголія та В'єтнам посилювали свою незалежність і перетворювались в соціалістичні країни. США були на боці Японії, Тайваню та Південної Кореї.

Після того, як західноєвропейські країни втратили свої колонії, США значно посилили свій вплив на країни Латинської Америки, Західної Азії та Африки. Як наслідок виходу колишніх колоній із залежності, більшість з них здобули статус країн третього світу, ставши об'єктами впливу двох блоків країн: під керівництвом СРСР і США.

Поразка СРСР і його союзників в Холодній війні призвела до того, що колишні колонії здобули статус «Країни, що розвиваються», або «Країни

Півдня», а країни, які раніше були соціалістичними, стали транзитивними, тобто такими, що здійснюють перехід до ринкового капіталізму. Після закінчення Холодної війни глобальна капіталістична система зміцнилася, а країни розділились на розвинені капіталістичні, транзитивні і країни, що розвиваються. Світ став постбіполярним однополюсним, глобально капіталістичним.

Однією з важливих змін міжнародних відносин є формування нових моделей міжрегіональної співпраці. Сучасний регіоналізм включає не лише держави як основних учасників цього процесу, але й велику кількість різних інститутів, організацій та бізнес-еліти. В умовах глобалізації регіоналізм набуває нових форм – взаємодія кількох регіонів, обґрунтована доцільністю партнерства між різними угрупованнями, що перетворюється на інтеррегіоналізм чи трансрегіоналізм.

Основні регіональні інтеграційні об'єднання вибрані на підставі статистичних даних, враховуючи необхідність дослідження всіх континентів і вибір найбільш важливих серед них (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Сучасні спільні ринки

Назва об'єднання	Населення, млн. осіб	ВВП, млрд. дол	ВВП на душу населення, дол	Частка у світовому ВВП	Країни
Європейський єдиний ринок	448,350	18 458,835	41 170	19,21%	27 держав-членів ЄС, Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія
Центрально-американський спільний ринок	61,176	352, 295	5 758	0,37%	Коста Ріка, Домінікани, Беліз, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа, Панама
Євразійський економічний простір	184,887	1 979, 016	10 703	2,05%	Вірменія, Білорусь, Киргизстан, Росія, Казахстан
Південний спільний ринок МЕРКОСУР	405,506	2 986, 208	7 364	3,11%	Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай, Болівія, Чилі, Колумбія, Еквадор, Гайана, Перу, Суринам

Примітка: складено автором за даними [39, 40, 41]

За показником регіонального номінального ВВП, перше місце займає Європейський єдиний ринок (18459 млрд доларів), друге – МЕРКОСУР (2986

млрд доларів), третє – Євразійський економічний простір (1979 млрд доларів). Відповідно і щодо питомої ваги регіонального ВВП у світовому ВВП, перше місце займає Європейський єдиний ринок – 19,21%, друге – МЕРКОСУР – 3,11% і третє Євразійський економічний простір – 2,05%. За ВВП на душу населення, перше місце посідає Європейський єдиний ринок (41170 доларів), друге – Євразійський економічний простір (10703 доларів), третє – МЕРКОСУР (7364 доларів). Щодо чисельності населення, перше місце займав Європейський єдиний ринок (448,35 млн осіб), друге – МЕРКОСУР (405,506 млн осіб), третє – Євразійський економічний простір (184,887 млн осіб), [39, 40, 41].

Для порівняння ВВП країн-членів НАФТА демонструє постійне зростання щороку, з явним позитивним ефектом (рис. 2.1).

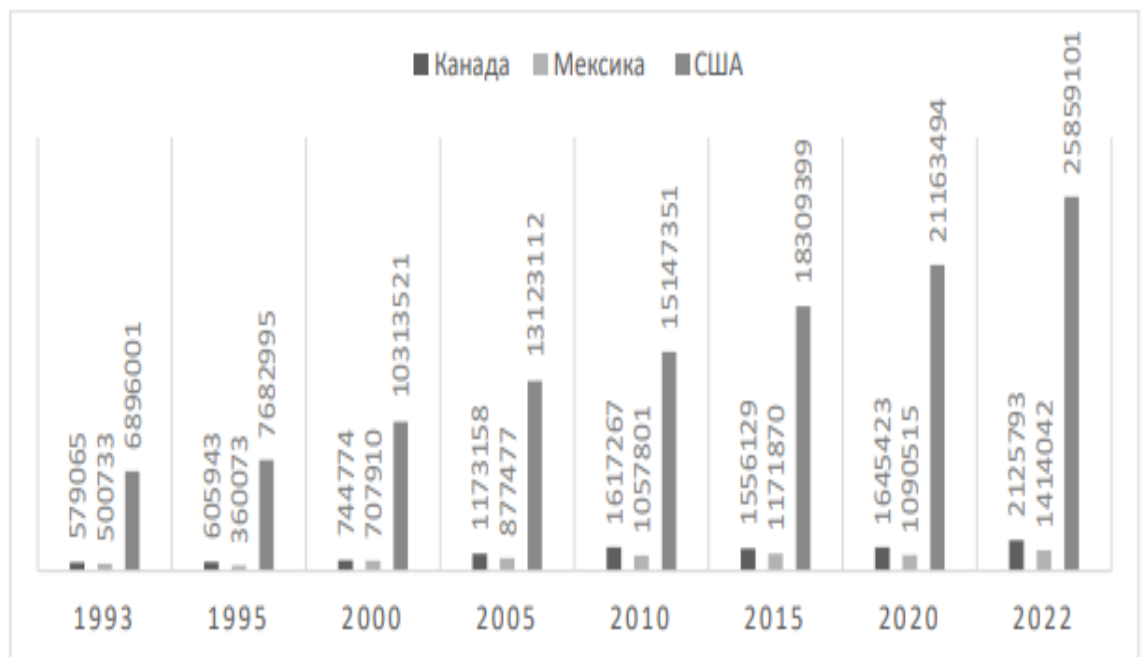

Рис. 2.1. ВВП країн-членів НАФТА, млн дол. США

Примітка: складено автором за даними [42].

Як свідчать дані таблиці 2.2, більшість регіональних угруповань демонструє позитивну динаміку експортних потоків.

Таблиця 2.2

Обсяги товарного експорту

Назва інтеграційного утворення	2018	2019	2020	2021	Абсолютне відхилення, 2021 до 2018	Темп приросту, 2021 до 2018, %
ЄС	2 308,895	2 279,501	2 174,753	2 575,602	266,707	11,55
АСЕАН	1 089,950	1 091,514	1 096,596	1 380,455	290,505	26,65
НАФТА	2 566,377	2 550,371	2 235,611	2 748,931	182,554	7,11
АТЕС	9 242, 776	9 055,162	8 619,651	10 582,861	1340,085	14,50
МЕРКОСУР	508,989	490,966	455,718	614,688	105,699	20,77
Африканський союз	432,874	395,575	290,836	364,551	-68,323	-15,78
Ліга арабських держав	1 017,445	951,46	727,871	954,285	-63,16	-6,21

Примітка: складено автором за даними [43, 44].

Винятком є країни Африканського союзу та арабські держави. У 2019–2020 роках скорочення показників простежується в усіх угрупованнях, що зумовлено глобальними наслідками пандемії Covid-19. Водночас у 2021 році міжнародна торгівля помітно активізувалася, а сукупні обсяги експорту перевищили рівень 2018 року.

Експорт і імпорт товарів демонструють, що НАФТА має рівень стабільності, подібний до ЄС (табл. 2.2, табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Обсяги товарного імпорту

Назва інтеграційного утворення	2018	2019	2020	2021	Абсолютне відхилення, 2021 до 2018	Темп приросту, 2021 до 2018 %
ЄС	2 340,103	2 301,879	1 935,078	2 494,194	154,091	6,58
АСЕАН	969,176	1 092,123	999,702	1 291,124	321,948	33,22
НАФТА	3 535,671	3 476,357	3 193,222	3 929,03	393,359	11,13
АТЕС	9 600,432	9 309,588	8 744,756	10 704,415	1103,983	11,50
МЕРКОСУР	486,595	465,768	394,28	567,062	80,467	16,54
Африканський союз	488,889	485,736	374,456	429,005	-59,884	-12,25
Ліга арабських держав	701,998	758,146	618,656	753,856	51,858	7,39

Примітка: складено автором за даними [43, 44].

Найкращі показники по експорту товарів показували у 2021 році АТЕС, НАФТА та ЄС, тоді як в Африканському союзі значно зменшився імпорту. Аналіз показників свідчить, що економічно потужною є зона вільної торгівлі Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва.

Нові інтеграційні ініціативи, такі як АСЕАН (+3, +6, +8), набирають популярності, залучаючи партнерів зі Східної Азії та інших Тихоокеанських регіонів, зокрема Китай та Індію. СААРК існує як зона вільної торгівлі (SAFTA) і планує перехід до загального ринку Південної Азії.

Основними об'єднаннями Африки є КОМЕСА, ВАС, САДК і ЕКОВАС. Вони уклали Трьохсторонню Зону вільної торгівлі (COMESA-EAC-SADC Tripartite Free Trade Area - TFTA), в рамках якої роль САДК, до складу якого входить Південно-Африканська Республіка (ПАР), що є частиною БРІКС, посилюється. TFTA об'єднує 27 африканських країн.

АСН, ТА, МЕРКОСУР є основними інтеграційними об'єднаннями Латинської Америки. МЕРКОСУР є основним центром інтеграції в цьому регіоні та притримується політики диверсифікації зовнішніх зв'язків, зокрема сприяє співпраці за напрямом Південь-Південь, протистоячи монопольному впливу США як у Латинській Америці, так і в світі. Ініціатива США щодо створення міжамериканської ЗВТ, яка повинна була об'єднати 34 країни Америки, не вдалася, частково завдяки активності МЕРКОСУР. МЕРКОСУР також позиціонує себе як перспективний полюс економічного і політичного впливу на глобальному рівні.

Висновки до розділу 2

Отже, міжнародні інтеграційні угруповання є важливою формою розвитку сучасних міжнародних економічних і політичних відносин.

Найвищого рівня інтеграції досяг Європейський Союз, який пройшов шлях від галузевого співробітництва до створення єдиного ринку, економічного та валютного союзу.

У процесі інтеграції важливим питанням залишається співвідношення державного суверенітету та наднаціональності.

Участь держав у міжнародних організаціях передбачає добровільне прийняття певних зобов'язань, однак не заперечує їхнього суверенного права самостійно визначати напрями внутрішньої та зовнішньої політики.

Сучасна регіоналізація світової економіки сформувалася під впливом історичних, політичних та економічних чинників, зокрема наслідків Другої світової війни, Холодної війни, розвитку інформаційних технологій і глобалізаційних процесів.

Регіональні об'єднання стали одним із ключових інструментів економічного розвитку, посилення міжнародної співпраці та зміцнення позицій держав у світовій економіці.

Таким чином, регіональна інтеграція є закономірним етапом розвитку світового господарства, що поєднує інтереси окремих держав, регіонів та міжнародних інституцій.

У сучасних умовах вона набуває нових форм, зокрема інтеррегіоналізму та трансрегіоналізму, що свідчить про поглиблення взаємозалежності між країнами та регіонами світу.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

3.1. Передумови інтеграційних процесів в Україні

Сучасна наука зосереджена на розробці основ та закономірностей процесів інтеграції в умовах формування нової моделі економіки України. Вона розширює розуміння процесів інтеграції на різних економічних рівнях, сприяючи підвищенню ефективності взаємодії суб'єктів економіки під час формування нової економічної моделі, що відповідає постіндустріалізму. Наука показує, що інтегрована економіка є динамічним організмом з чіткою структурою, що трансформується під впливом національних і глобальних факторів. Отже, важливо постійно аналізувати зміни на різних рівнях господарської діяльності, прогнозувати тенденції та наслідки їх інтеграції, а також створювати сприятливі умови для синергії цього процесу.

Вітчизняні дослідники розробили стратегію розвитку інтеграції соціально-економічних систем, яка передбачає вертикаль господарювання у вигляді складної нелінійної системи, що охоплює як унікальні, так і загальні елементи економічної організації на різних рівнях. Ця концепція містить теоретико-методологічний інструментарій інтеграції, сучасні тенденції, закономірності та умови розвитку. Тлумачення інтеграції передбачає аналіз її в широкому сенсі як об'єднання суб'єктів економіки для досягнення більш ефективного розвитку, а також у вузькому змісті, як заходи для запобігання дискримінації між суб'єктами. Механізм інтеграції включає вибір найбільш прийнятних форм взаємодії та певних прийомів реалізації, а також формування виробничих відносин між суб'єктами на мікро-, мезо- та макроекономічних рівнях.

Методологія дослідження інтеграційного процесу включає використання принципів системності, субсидіарності та діалектичної логіки для вивчення вертикальних та горизонтальних інтеграційних зв'язків.

Важливим фактором інтеграційного розвитку являється усупільнення економіки через вертикально інтегроване виробництво та наукомісткі технології, що потребує інтегрованих виробничих відносин і централізованих форм організації виробництва.

Сучасні стратегії розвитку інтеграції включають трансакційні стратегії, які сприяють формуванню «соціальних» відносин між компаніями, зменшуючи загрозу зловживання службовим становищем, а також стратегії економії на масштабі, що передбачають значні обсяги виробництва товарів і послуг з вузьким асортиментом, відмова від непрофільних видів діяльності, що не використовують цінову конкуренцію, ключові ресурси, застосування переважно ринкових механізмів господарювання.

«Статичні» стратегії, засновані на ефекті економії на масштабі, що виражається у зниженні середніх витрат підприємства із збільшенням обсягу виробництва.

Економічний ефект у таких стратегіях часто виникає завдяки наявності «надлишків» у специфічних ресурсах (управлінських, технологічних, науково-дослідних і інших). У той же час, динамічні стратегії, орієнтовані на отримання динамічного ефекту масштабу («ефект навчання»), спрямовані на зменшення середніх витрат на одиницю продукції при зростанні кумулятивного випуску, набувають все більшої важливості. Маркетингові стратегії інтегративного росту ґрунтуються на розробці цілей діяльності інтегрованих структур і напрямів їх досягнення через вибір загальної конкурентної стратегії.

Особливу увагу слід приділити концепції інтегрованої конкуренції, яка дозволяє переглянути традиційне розуміння конкуренції і передбачає активну політику щодо посилення конкурентної галузі. В теперішній час традиційні підходи відступають перед новим тлумаченням інтегрованої конкуренції, що включає поняття конконкуренції, конкооперації, а також поєднання кооперації та конкуренції.

Регіональна інтеграція розглядається як одна з форм взаємодії між країнами, що займає певне місце в ширшому спектрі міждержавних відносин. Наприклад, у підході В. Добсона інтеграція трактується як найвищий рівень такої взаємодії, що передбачає наявність спільної політики для всіх держав-учасниць (рис. 3.1). Таке бачення інтеграції показує її місце серед інших форм співпраці, однак не завжди пояснює сам механізм переходу від звичайної співпраці до інтеграції. У цій моделі інтеграція протиставляється конфлікту, тоді як незалежність розташовується між ними як проміжна позиція.

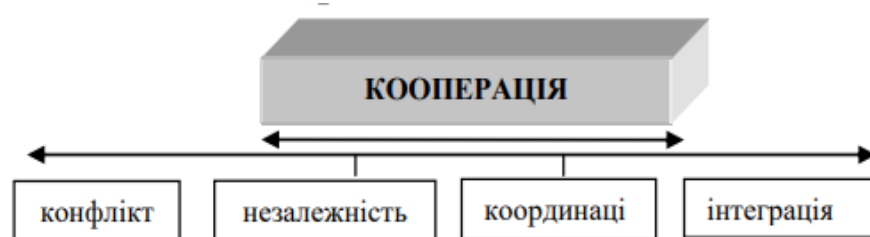

Рис. 3.1. Діапазон В. Добсона.

Примітка: джерело: [45].

Визначено ключові ознаки національної економіки як інтегрованої системи, зокрема, об'єктивний взаємозв'язок і взаємозалежність суб'єктів цієї системи. Об'єктивні процеси галузевого і територіального поділу праці, усупільнення виробництва, спеціалізації, концентрації ведуть до створення інтеграційних форм господарювання на різних рівнях, розвитку внутрішньорівневих і міжрівневих зв'язків і залежностей. Поглиблення поділу праці сприяє посиленню самоконтролю економіки, що дозволяє встановити об'єктивний взаємозв'язок між її суб'єктами.

Важливе значення має структурна і територіальна цілісність, і симетричність розвитку національного господарства. Структурна єдність означає, що національне господарство є системою з генетично однорідними елементами, що розвиваються в єдиному середовищі. Пропорційність розвитку характеризується потребою в балансі елементів системи та їх відповідністю одна одній. Структурна єдність і пропорційність є

необхідними умовами для прискорення розвитку і підвищення ефективності економічної системи.

Динамічна та структурна стійкість економічного розвитку проявляється у намаганні економіки зберегти свою цілісність і досягти балансу і стійкості. Коли господарська діяльність влаштована як комплекс саморозвиваючих підсистем, це гарантує їй сталість і пристосування до зовнішніх умов.

Рівень організованості національної економіки, зокрема України, залежить від рівня додержання принципів раціоналізації соціально-економічних структур, які формуються на етапі зародження та проявляється в процесі функціонування систем. Тому важливо розглядати інституційний критерій виявлення стратегії розвитку інтеграції на макроекономічному рівні, який включає:

- врахування умов і закономірностей розвитку суспільства, орієнтуючись на досягнення оптимального рівня розвитку інтеграційного утворення;
- реалізацію ідеї і стратегії інтеграційної співпраці;
- збільшення послідовників цієї ідеї та доступність її сприйняття;
- засвоєння місії через її агентів;
- створення внутрішніх та зовнішніх ефектів (долучення інституційних учасників стратегії і організація їхньої допомоги у виконанні місії);
- продукування позитивного іміджу суб'єктів, що формують місію.

Потрібно звертати увагу на такі принципи процесів інтеграції в економіці:

- домінування корпоративної форми власності, що має значний вплив на стан і розвиток економічних систем;
- посилення ролі державного та корпоративного капіталу, що призводить до того, що швидкість його відтворення для макроекономічної конкурентоспроможності країни набагато більша, ніж у випадку з окремими приватними капіталами;

– перевага вертикально інтегрованих ТНК, які стали основною ланкою економіки і організаційно-економічною основою державного регулювання, створюючи надійну та стабільну основу для координації різних інтересів;

– єдність інформаційно-фінансових процесів, що забезпечують відтворювальні етапи в різних секторах економіки.

Однією з важливих передумов інтеграції України є роз'яснення напрямків удосконалення державного регулювання економічної інтеграції в межах пострадянського економічного простору:

- створення умов для ефективної міждержавної кооперації в межах Євросоюзу, створення і впровадження цільових проєктів співпраці;
- узгодження розробки господарського законодавства, яке закріплює «правила гри» для всіх підприємств, що приймають участь у співробітництві;
- правове і економічне гарантування функціонування бізнесу і захисту іноземного капіталу;
- ефективна структурна перебудова і оптимізація міжнародного поділу праці в межах Євросоюзу;
- формування в європейських країнах нових оптимальних економічних пропорцій;
- вивчення принципів і механізмів координації національних інтересів держав Євросоюзу, пошук компромісних рішень;
- стандартизація фінансового, митного і податкового законодавства;
- спрямованість промислової, технічної і соціальної політики на міжнародні стандарти;
- створення ефективного механізму розрахунково-платіжних відносин в межах Євросоюзу;
- розв'язання питань нееквівалентності економічних відносин України з країнами ближнього зарубіжжя.

Ще однією обставиною є пояснення ролі та значення міжнародних економічних організацій в розвитку економічної інтеграції і головних напрямків їх діяльності:

- ✓ розв'язання проблеми дискримінації держав-партнерів в світовій торгівлі;
- ✓ правовий захист від несправедливого використання технічних бар'єрів в торгівлі (технічних й інших норм і стандартів, правил сертифікації);
- ✓ можливість залучення України до міжнародної виробничої кооперації із застосуванням пільгових умов для взаємодії і створення спільних підприємств;
- ✓ формування нової глобальної фінансової установи (міжнародного центробанку) для надання гарантій з міжнародних кредитів тощо.

3.2. Напрями та форми подальшої економічної інтеграції України

На сьогоднішній день Україна є повноправним учасником міжнародної спільноти, активно залучена в загальноєвропейський процес і є частиною європейських структур. Вона сприяє зміцненню миру та міжнародної безпеки, підтримує торгово-економічні відносини з більшістю країн світу.

Україна успішно пододала виклики пандемії COVID-19 і активно бореться з наслідками війни, яку веде росія. У зв'язку з цим, важливим завданням є вивчення формування ефективної торговельної політики в умовах динаміки поширення нових штамів пандемії, низького попиту та високої невизначеності щодо майбутніх перспектив.

Одним із наслідків зовнішньоторговельної політики є інтеграція економіки держави до в міжнародну економіку на різних рівнях. Участь у глобальній економіці може сприяти економічному розвитку країни та формуванню ефективнішої і динамічної економіки, зокрема через поглиблення її участі в міжнародному поділі праці. Така політика означає

поступове відкриття економіки, формування бази для більш вільної взаємодії національних та світових економік. Однак це також дає можливість іноземній конкуренції проникнути на внутрішній ринок, що потребує уваги. Мета зовнішньоекономічної політики – сформувати передумови інтеграції в глобальну економіку і захистити країну від односторонньої економічної залежності.

Лібералізм – одна з головних доктрин в сучасному світі. Ліберально-демократичні країни, як-от Фінляндія, Естонія, Іспанія, Словенія, Канада, Кіпр, Уругвай та Тайвань, мають різний рівень економічного розвитку та культурні традиції, проте їх політичні системи спільно підтримують принципи лібералізму.

Незалежна конкуренція економічно потужних країн може перетворити економіку менш розвинених країн на менш ефективною. Проте на практиці зовнішньоекономічна політика часто є поєднанням протекціонізму і лібералізму. Так, у США на 40 % товарів не застосовуються мита, у Євросоюзі – на 27 %, в Японії – на 47 %, у Канаді – на 35 %, а в Норвегії – на 46 % [46]. Це свідчить про ліберальний тип торговельної політики, але в той же час на деякі товари накладаються мита, що є протекціоністським заходом.

Деякі дослідники вважають, що протекціонізм може бути виправданий як метод підтримки експорту за допомогою субсидій іноземних урядів, а також для захисту від демпінгу та недобросовісної конкуренції. У країнах з розвинутою економікою, як Великобританія, державний протекціонізм часто використовується для забезпечення стратегічної безпеки, зокрема через захист національних інтересів при виході з ЄС. Наприклад, США застосували протекціоністські заходи в 2020 році, збільшивши мита на імпорт, що призвело до зменшення зовнішньоторговельного дефіциту.

Згідно зі звітом Євростату, США, ЄС і Китай складають 47 % глобального експорту та 45 % глобального імпорту товарів і послуг. Між цими торговельними центрами часто спалахують конфлікти, і застосовуються методи прихованого протекціонізму. Лідери цих країн

знижують рівень відкритості своїх економік щодо імпорту, що підтверджується виходом США з торговельної угоди з 12 країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону у 2017 році.

Сучасний етап глобалізації характеризується новими тенденціями, що включають цілий ряд важливих змін у світовій економіці.

У системі міжнародних економічних відносин існує ряд різноспрямованих векторів, що викликають розбіжності думок серед науковців щодо майбутнього глобалізації. Одні вважають, що глобалізація сповільнюється, а лібералізація міжнародних економічних відносин вже не відповідає вимогам світового господарства і призводить до посилення глобальної конкуренції. Вони обґрунтовують це необхідністю перегляду наукової парадигми глобалізації і міжнародних економічних відносин, а також зростанням невизначеності та нелінійності розвитку світової економіки. Інші вказують на те, що динаміка міжнародних економічних відносин показує перехід до нового етапу глобалізації, де деякі країни, що розвиваються, переміщуються з периферії в центр світового господарства, а розвинені країни поступово втрачають свої позиції, що змушує їх змінювати свою політику.

Головним завданням України в теперішній час є розробка зовнішньоекономічної політики, що відповідає ринковим принципам функціонування економіки та забезпечує її поступову інтеграцію в Євросоюз і світову економіку загалом. На сьогодні економічна інтеграція України визначається відсутністю тісних виробничо-технологічних зв'язків з країнами Євросоюзу, що призводить до того, що експорт України складається в основному з продукції з низьким рівнем обробки. Принциповим є правильний вибір України моделі «відкритої» економіки і лібералізації зовнішньоекономічної діяльності.

Формування цієї моделі може відбуватися двома способами:

- 1) як швидка «шокова» лібералізація зовнішньоекономічної діяльності;

2) як поетапний процес, що потребує активної трансформаційної ролі держави.

В українській політиці ці два способи часто поєднуються. Методи «шокового» відкриття внутрішнього ринку і лібералізації зовнішньоекономічної діяльності змінювалися на жорсткі адміністративні заходи, тарифні методи регулювання експорту і імпорту – на нетарифні. Однак такі дії не завжди були узгодженими, що призвело до загострення іноземної конкуренції на вітчизняному ринку та зменшення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. Це спонукало відійти від шоккових методів і сформувати політику, наближену до реальних умов України, що дозволило інтегрувати країну в міжнародну торгово-економічну систему за загальноприйнятими правилами, зокрема через вступ до Світової організації торгівлі (СОТ). Завдяки цьому Україна змогла відкрити власний ринок для міжнародних партнерів, що дало можливість вести власну зовнішньоекономічну політику, коригуючи обсяги імпорту і експорту, а також скористатися перевагами СОТ.

Отже, в умовах української економіки зовнішнє відкриття має бути поступовим, селективним і базуватись на продуманій структурній та промисловій політиці, поєднуючи заходи лібералізації та протекціонізму. Важливими принципами регулювання зовнішньоекономічної діяльності є:

- єдність зовнішньоекономічної політики як частини зовнішньої політики країни;
- єдність системи державного регулювання зовнішньої торгівлі та контролю за її виконанням;
- першість економічних заходів державного регулювання зовнішньої торгівлі;
- рівність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- уникання невиправданого втручання держави в цю діяльність.

В умовах глобалізації та поглиблення інтеграції до міжнародних економічних структур ключовими пріоритетами стають оновлення

промислового виробництва, підтримка інноваційного бізнесу, розвиток цифрової економіки, наближення законодавства до європейських стандартів і залучення іноземних інвестицій. Особливу роль відіграють аграрний, енергетичний, промисловий та ІТ-сектори (табл. 3.1), адже саме вони забезпечують економічну стійкість держави й формують її конкурентоспроможність.

Таблиця 3.1

Стратегії підвищення конкурентоспроможності основних галузей економіки України [47]

Галузі	Головні стратегії	Очікуваний ефект
Аграрна	Впровадження точного землеробства, автоматизація виробництва, розвиток експортного потенціалу.	Збільшення продуктивності, зменшення втрат, покращення позицій на міжнародному ринку.
Енергетична	Диверсифікація джерел енергії, розвиток відновлюваних джерел, модернізація енергетичної інфраструктури.	Зниження залежності від імпорту, підвищення енергетичної безпеки.
Промислова	Технологічна модернізація, інтеграція у міжнародні виробничі ланцюги, розвиток високотехнологічного виробництва.	Збільшення частки продукції з високою доданою вартістю, розширення зовнішніх ринків.
ІТ-сектор	Державна підтримка стартапів, залучення міжнародних партнерів, розвиток цифрових технологій.	Збільшення частки експорту ІТ-послуг, цифровізація інших секторів економіки.
Логістика та транспорт	Поліпшення інфраструктури, оптимізація транспортних маршрутів, цифровізація логістичних процесів.	Скорочення витрат на перевезення, підвищення швидкості та ефективності постачання.

Політика України має бути орієнтована на зовнішньоекономічну стратегію, спрямовану на глибоку інтеграцію економіки країни з

міжнародною торговельною спільнотою. Разом з тим, підтверджується гіпотеза про те, що нині протекціонізм та меркантилізм не є властивими зовнішньоекономічним політикам держав, оскільки за нинішніх обставин ці ідеології виступають як реакція на загострення глобальної конкуренції.

Висновки до розділу 3

У результаті дослідження передумов розвитку інтеграційних процесів в економіці України встановлено, що інтеграція є важливим чинником формування сучасної економічної моделі держави. Вона сприяє підвищенню ефективності взаємодії суб'єктів господарювання, розвитку виробничих зв'язків, посиленню конкурентоспроможності та адаптації національної економіки до умов глобального ринку.

Визначено, що інтеграційні процеси в економіці України мають системний і багаторівневий характер. Вони охоплюють мікро-, мезо- та макроекономічні рівні, поєднуючи вертикальні й горизонтальні зв'язки між суб'єктами господарювання. Важливу роль у цьому процесі відіграють принципи системності, субсидіарності, узгодженості інтересів та здатності економічної системи до адаптації.

Обґрунтовано, що розвиток інтеграції пов'язаний із застосуванням різних стратегій: трансакційних, статичних, динамічних і маркетингових. Їх використання дозволяє знижувати витрати, формувати сталі партнерські відносини, посилювати ефект масштабу та забезпечувати довгостроковий розвиток інтегрованих структур.

Розглянуто, що інтеграція України в міжнародну торгово-економічну систему відбувається в умовах складних глобальних викликів, зокрема наслідків пандемії COVID-19, війни, зниження попиту, зростання невизначеності та посилення конкуренції на світових ринках. Це потребує від держави гнучкої та збалансованої зовнішньоторговельної політики.

Встановлено, що ефективна інтеграція України у світову економіку має ґрунтуватися на поєднанні принципів лібералізації та обґрунтованого протекціонізму. З одного боку, відкритість економіки сприяє розвитку міжнародної торгівлі, залученню інвестицій та участі у глобальному поділі праці. З іншого боку, держава має захищати національні економічні інтереси, стратегічні галузі та внутрішній ринок від недобросовісної конкуренції.

Отже, головним завданням України є формування такої моделі економічної інтеграції, яка забезпечить поступове входження до європейського та світового економічного простору, розвиток виробничо-технологічних зв'язків із країнами ЄС, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та зменшення ризиків зовнішньої залежності.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі на здобуття ступеня бакалавра вирішено актуальне науково-практичне завдання щодо визначення сучасних тенденцій міжнародної економічної інтеграції в глобальному господарстві, що дозволило зробити наступні висновки:

Підтверджено об'єктивність і необхідність стимулювання інтеграційних процесів для досягнення максимальної вигоди в умовах поглибленого міжнародного поділу праці. Метою інтеграції є не просто її реалізація, а підвищення ефективності господарської діяльності через використання природних і модернізованих переваг суб'єктів, що інтегруються.

Аргументовано закономірність оптимального поєднання регіональних і глобальних процесів. Переплетення внутрішніх та зовнішніх економічних процесів веде до стирання кордонів між країнами та регіонами, сприяючи їх включенню в глобальну економічну систему. У цих умовах кожна країна повинна адаптуватися до нової економічної реальності, виробляючи політику оптимального використання процесів глобалізації з урахуванням стратегічних інтересів, таких як конкурентоспроможність, зменшення витрат, підвищення продуктивності праці та покращення позицій на міжнародному ринку праці.

Глобалізація формує світову економічну систему, але цей процес є складним і суперечливим. Регіональна інтеграція допомагає подолати ці суперечності, забезпечуючи більш повне врахування інтересів різних країн і народів, дотримання законодавчих норм і створення наддержавних інститутів.

Міжнародна економічна інтеграція є важливою стратегією економічної взаємодії, спрямованою на сталий розвиток світового господарства, що визначає зовнішньоекономічну політику та інтереси національних держав і приватних економічних суб'єктів.

Запропоновано уточнений варіант визначення сутності поняття «стійкість» як складної економічної категорії, що відображає взаємодію економіки, екології та соціології, а також діалектику стабільності, рівноваги та сталого розвитку.

Доведено, що зростає роль інститутів стійкості (грошово-кредитної, бюджетно-податкової, банківської та інвестиційної систем) у розвитку економіки, оскільки національні економіки в умовах інтеграції потребують ефективної синхронізації своїх дій, а поглиблення інтеграційного процесу вимагає створення єдиних наднаціональних інститутів.

Обґрунтовано низку напрямів сталого розвитку, який розуміється як тривале збереження умов навколишнього середовища, динамічне відтворення потенціалу території, підвищення якості життя населення, а також збалансованість економіки через підтримку та розвиток її ключових секторів.

На основі досвіду розвитку інтеграційних процесів, зокрема досвіду Євросоюзу, сформульовано стратегію сталого і динамічного розвитку суб'єктів інтеграції через економічні, науково-технічні, політичні та соціальні перетворення.

Підтверджено необхідність поглиблення інтеграції країн на європейському просторі та визначено умови і напрямки забезпечення сталого розвитку інтеграційних процесів у країнах Європи.

Аналізуючи наднаціональність з точки зору її історичного розвитку, зазначено, що це є високим рівнем інтеграції, що дозволяє забезпечити економічну, політичну та соціальну стабільність у глобальному контексті.

Суверенітет і наднаціональність існують у тісному взаємозв'язку. Держава не втрачає своїх суверенних прав, а, навпаки, надає їм більшу силу для вирішення глобальних проблем.

На основі комплексного аналізу економічного розвитку країн ЄС та України було розроблено пропозиції для вдосконалення торговельно-економічної, валютно-фінансової, інвестиційної та інших форм співпраці; запропоновано механізм узгодження інтересів у процесі інтеграційного

розвитку між країнами ЄС та Україною через комплекс взаємопов'язаних інструментів правового, економічного, політичного та організаційного характеру, що забезпечують гармонійну співпрацю на мікро-, мезо- та макрорівнях для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грищенко Є. С., Скоробогатова Н. Є. Теоретичні аспекти визначення сутності міжнародної економічної інтеграції. *Економічний аналіз*. 2016. Том 24. № 1. С. 16-21. URL:
<https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/aeedc210-649d-4681-8a31-856e446e12a6/content>
2. Савченко М. В., Оришко Д. О. Міжнародні інтеграційні процеси та їх вплив на систему міжнародних економічних відносин. *Modern Economics*. 2024. №44. С. 164-171. DOI:
[https://doi.org/10.31521/modecon.V44\(2024\)-25](https://doi.org/10.31521/modecon.V44(2024)-25)
3. Левківський В. М., Антоненко В. Г. Теоретичні засади формування та розвитку міжнародної економічної інтеграції. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління*. Серія 1 : Економіка. 2012. Вип. 2. С. 120-124. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/NvChdieu_2012_2_20 .
4. Безрукова Н. В., Джурка Н. В. Економічні відносини країн-членів НАФТА: оцінка результатів співпраці. *Ефективна економіка*. 2018. №12. URL:
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6773> .
5. Ерфан Є. Сучасний стан та динаміка світових інтеграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-50>.
6. Savchenko M., Varlamova M., Shkurat M., Melnyk L., Bondar V. Development of regional integration groups in the system of global trade and economic relations. *Management Theory And Studies For Rural Business And Infrastructure Developmen*. 2020. Vol. 42. No. 4. P. 515-526. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2020.55> .
7. Череп А.В., Вишняков В.М., Худолей Л.В. Міжнародна економічна інтеграція: навч. посіб. для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра

- спеціальності «Економіка» освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка». Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 153 с.
8. Шталь Т.В., Величко К.Ю., Печенка О.І. Міжнародні економічні відносини: кредитно-модульний курс: навч.-метод. посібник.-Ч2. Харків : ХДУХТ, 2015. 88 с.
 9. Єфремова Н.О. Види договорів про економічну інтеграцію держав. *Юридичний світ*. 2008. № 9. С. 46-52.
 10. Geo-economic role of Ukraine's Foreign Trade and Mechanism of its Implementation in the Conditions of European Integration. Monograph / Mytsenko I.M., Babets I.H., Mytsenko V.I., Sokolovska O.M. Kropyvnytskyi, CUNTU, Polygraph-Service, 2025. 336 p.
 11. Ігрицький Ю. Східна Європа на початку XXI століття. Ін-т наукової інформації з суспільних наук. Д.: ІНІОН РАН, 2004. 230 с.
 12. Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються : монографія. / Л. В. Руденко-Сударєва та ін. ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Лариси Руденко-Сударєвої. Київ : КНЕУ. 2015. 270 с.
 13. Сидоров О. А., Фісуненко Н. О., Альошина Т. В. Світова економіка та міжнародні економічні відносини: підручник; кол. авторів; за заг. ред. д. е. н. Фісуненко П. А. Дніпро: Арт-Прес, 2023. 400 с.
 14. Бездєтко К., Серьогіна Д. Сталий розвиток: еволюція підходів до визначення та сучасні інтерпретації. *Економіка та суспільство*. 2025. №76. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-4>
 15. Сталий розвиток: Україна. Національна доповідь. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/Sustainable%20Development%20Goals%20%282017%29.pdf> (дата звернення: 25.05.2026)
 16. Регіональна економіка: навч. посібник у структурно-логічних схемах та таблицях / Н. Г. Ушакова, О. В. Носова, Т. Ю. Носова та ін. Х. :Монограф, 2019. 232 с.

17. Лутковська С. М. Засади еколого-економічної безпеки АПК за умов сталого розвитку: теоретико-концептуальні аспекти. *Економіка АПК*. 2019. № 12. С. 87-96. URL : https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/eapk_2019_12_p_6_111-87-96.pdf
18. Вахудова М. А. Нерозділена Європа: демократія, важелі впливу та інтеграція після комунізму. К.: Києво-Могилянська академія, 2009. 379с.
19. Кембаїв Ж.М. Міжнародна економічна інтеграція: різновиди та деякі основні закономірності. *Трибуна молодих науковців: Журнал права*. 2008. № 10. С. 109-117.
20. Рєзніков В.В. Державна політика у сфері європейської інтеграції України: теорія, методологія, практика: монографія. Харків : «Діса плюс», 2020. 364 с.
21. Назаров М.І. Сучасний стан інтеграційних процесів у світі. *Економіка і суспільство*. 2018. № 18. С. 57-65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-9>
22. Радзієвська С. Регіональні об'єднання в глобальній економіці. *Міжнародна економічна політика*. 2018. № 2. С. 109-135. URL : https://iepjournal.com/journals/29/2018_5_Radzievska.pdf
23. Хохлов І.І. Наднаціональність в політиці Європейського Союзу. Міжнародні відносини. К. 2007. 154 с.
24. Павлюк О. Україна та ЄАВТ оновили угоду про вільну торгівлю. *Європейська правда*. 8 квітня 2025 р. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/04/8/7209090/>
25. Дейнеко Д. Саміт АТЕС 2022: правотворчість та значення для України. *Юридична газета*. 22 жовтня 2022 р. URL : <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/samit-ates-2022-pravotvorchist-ta-znachennya-dlya-ukrayini.html>
26. Договір про створення ЄОБС. URL: <http://www.consultant/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=INTn=15995#0816839882498841>

27. Хіршлер М., Цимерман Б. Західно-європейські інтеграційні об'єднання. Пер. з нім. / під заг. ред. Е.М. Аметистова, М.І. Брагинського. Т., 2007.
28. Тостухін О.Е. Про наднаціональний характер ЄС. *Журнал міжнародного права*. 2017. № 4. С. 3-21.
29. Mytsenko I.M. Management of Ukraine's foreign economic policy in the eurointegration dimension in the conditions of global asymmetry: monograph. Kropyvnytskyi, CUNTU, Polygraph-Service, 2025. 368 p.
30. Договір про ЄС. Treaty on European Union (TEU). URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-020-1022?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-020-1022?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true)
31. Єршов С.В. Правові особливості формування наднаціональної влади ЄС в процесі взаємодії права ЄС і національного права держав-членів: монографія. 2003.
32. Шпакович О. М. Наднаціональність в праві міжнародних організацій. URL : <http://ecsocman.hse/data/2012/06/08/1271747140/9.pdf> .
33. Миценко І.М., Бабець І.Г. Стратегічні пріоритети підвищення ефективності зовнішньої торгівлі України в умовах глобальних викликів: монографія. Кропивницький: ЦНТУ, Поліграф-Сервіс, 2023. 350 с.
34. Хартія ШОС. URL: http://www.mid.ru/sanhajskaa-organizacia-sotrudnicestva-sos/-/asset_publisher/0vP3hQoCPRg5/content/id/554550 .
35. Павельїва Е.О. Про роль принципу субсидіарності у забезпеченні взаємодії інститутів ЄС та держав-членів. *Право і процес у XXI ст.: континентальний досвід і перспективи* : зб. наук. ст. К. 2011. С. 404-412.
36. Dukagjin LEKA Challenges of State Sovereignty in the Age of Globalization. URL: <http://journals.univ-danubius.ro/index.php/juridica/article/viewFile/4051/4125> .
37. Mytsenko I. The role of institutional factors in the formation of the national innovative environment in the conditions of globalization. *Reporter of the Priazovskyi State Technical University Section: Economic sciences*. 2016. Issue 31, Volume 1. P. 18-26.

38. UNCTAD Handbook of Statistics 2019-2021. United Nations. New York; Geneva, 2022;
39. Gross domestic product (GDP) 2022. Organisation for Economic Cooperation and Development. URL: <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm> (дата звернення: 09.04.2026).
40. Population and Vital Statistics Report. Department of Economic and Social Affairs. Statistical Papers. 2022. Series A. Vol. LXXIV.
41. The World Economic Outlook Report. 2021. April Edition. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/April> (дата звернення: 09.04.2026).
42. UNCTADstat. URL: <https://unctadstat.unctad.org/>
43. Global dynamics of merchandise export. World Trade Organization. URL: https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.MRCH.CD.WT?end=2021&most_recent_year_desc=false&start=1960&view=chart (дата звернення: 25.04.2026).
44. The United Nations Comtrade database: global trade data. United Nations Statistics Division. URL: <https://comtradeplus.un.org/> (дата звернення: 23.04.2026).
45. Панченко В., Резнікова Н. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навчальний посібник. Київ: ФОП Білецький Р.Г., 2025. 471 с. URL: https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2025-04/Reznikova_navch_posib_2025_A5.pdf
46. Бондарчук Л. В., Гусак К. Ю. Шляхи удосконалення зовнішньоторговельної політики України. *Науковий вісник УНУ*. 2018. Вип.19. Ч.1. С. 31-34.
47. Залізняк В.П. Інтеграційна стратегія України: сучасні виклики для економіки та конкурентоспроможності. *Здобутки економіки: перспективи та інновації* 2025. № 5. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/314/284>